

CONTEMPORANUL

REVISTA ȘTIINȚIFICĂ ȘI LITERARĂ

REDACTORI

pentru partea literară

V. G. Morțun

pentru partea științifică

I. Nădejde

IN AJUNUL CRĂCIUNULUI

De mult nu fusese o iernă așa de omătoasă; bătrînii spuneau că din copilărie n'aũ mai văzut așa troiene.

— Mult omăt ierana, multă pîne vara, ziceau ȳei, asta-ĩ de cĩnd ȳi lumea.

Cãlare și tot cu greu rãzbãteaĩ pe șleahul cel mare di'ntre Chișinãu și Orheiũ, cĩt se rupseserã toate legãturile di'ntre sate. Nu apucã bine sã se batã un drum, și din nou ȳncepea sã ningã. In pãdure cu chiũ și vaĩ puteaĩ strãbate, ȳear lupii se fãcuserã așã de 'ndrãzneĩ cã nãvãleau pãnã'n casele oamenilor; numai ce. auzeaĩ cã pe cutare l'au rupt lupii, cutãruia i-au ȳncolțit o vitã; popeĩ din Islaș neputĩndu-ĩ intra ȳn coteneața porcilor, i-au sfãșiat ceĩ trei zãvozi cu cari se fuduleã popa. Oamenii prinseserã fricã de dihãniile acesteĩ și nu plecau la tĩrg de cĩt cu tabãra.

— Ce-a fi, a fi, mare-ĩ dumnezeu, se gĩndi diaconul Balanãșezĩndu-se ȳn sanie și dĩnd biciũ murgeĩ.

— Diacoane, sã nu cum-vã sã'ntĩrziĩ prin pãdurea Tuzlei, grãi diaconița.

— Bãbacã, ȳea sama ce vreme-ĩ, sã nu te mai abați pe la popasuri, descĩntau fetele diaconului.

— Iean tãceți minca-v'ar norocul sã vã minĩnce, raspundeã diaconul dirz.

Și plecă spre târg ca să cumpere ce-vă pentru serbătorii și să aducă și pe fiul său Dumitru de la seminariu, unde-l dăduse primăvara trecută.

* * *

Monoton, jalnic, a lene. sună clopotul beserecei de la seminariu.

Băieții cârduri, cârduri, se îndreptau cu grabă la vecernie. Poate nici o dată nu se duceau cu așa plăcere: iera doar cea din urmă slujbă; că adoua zi 'ncepea vacanția Crăciunului. Nu-î vorbă, pri'ntre dînșii iera și posomorii și anume cei ce rămneau acolo pe vacanție, dar ceialalți nici nu gîndeau la aceștia, ci hojma pipăeau cu mîna buzunariul în care iera *biletul de concediu*: hîrtiea foșnăcă, un zimbet vesel și plin de mulțămire se aretă pe buzele celor norocoși cari, făcînd cu ochii la tovarășii lor șopteau:

— Poimîne-î Crăciunul, ... poimîne-s a casă ... ce mai urături avem să tragem, ce mai de-a colaci, mere, nucii om adună.

— Poimîne-î Crăciunul, părăușică! răspund cu jale ceialalți cari din vre-o pricină nu puteau plecă; doamne, doamne, ce burs'a-furisită, nici de serbătorii nu poți scăpa de dînsa; tot borș cu *ta-racani**, tot pîne mucezită ... ce vieață păcătoasă! nici de serbătorii să nu poți gustă ce-vă mai cum se cade!

Și par'că'ntr'adins pentru a-î amări mai tare, se desfășurau prin mintea lor tablourile cele mai frumoase, întîmplările cele mai atrăgătoare: ba flăcăii cu plugușorul, ba cetele de băieți cu semănatul orii cu „Moș ajun“; pe urmă căsuța părintească atîta de drăgălașă: curățică, văruiță, pe jos dată cu lut galbăn; pe urmă porcii tăiați, cîrnați, recituri; pe urmă ... un oftat adînc și băietul își ștergea ochii pe furiș, căci n'au voie să plîngă cei ce se duc să se roage lui Dumnezeu.

* * *

Cucernicii se'nchinau, cîntau două coruri; în beserecă ie cald, așेरul greoiu și plin de miros de lumînări și de tămîie.

*) Gîndaci.

— Poimîne-î Crăciunul și băbaca nu se mai vede, zice un băiețel mic și slăbuț la urechea tovarășului său.

— Tacî, Balane, că te-aude inspectorul'...

— Da, ție ți-î ușor să zici „tacî“ : tată-tău a sosit, dar ieu... Și băiețelul prinse a scînci încet.

-- Dar, nu mai plînge, bre Balane; poate c'a veni și tată-tău, îi șopti ca să-l mîngîie Ciobanu, tovarășul și prietenul lui Balan.

— Cine vorbește-acolò? se-aude glasul *starșoiului**). Voi „căplăugilor“ tăceți din gură!

Fumul de tămîie se'ndesea: clisiarhul, de bucurie că mîne se duce a casă, trîntise la tămîie de nu se mai puteau resuflă.

Inspectorul, ca un lup, se primblă prin mijlocul băieților și pîndește, dacă nu cum-vă doarme vre-o unul sau altul fumează „mahorcă“.

Doi băieți din clasa a treia, stînd în genunchiù, joacă concina; tovarășii lor, stînd în picioare, îi păzesc de ochii inspectorului.

— Știi ce Bălane? zice la ureche Ciobanu; ieu mă furișez pri'ntre băieți și dau o raită pân' la poartă, să văd.... trebuie să fi venit și băbacă-tu.

Bălan făcù semn din cap că „da“ și Ciobanu apucă pri'ntre băieți, ca o miță, cînd în genunchi cînd în vîrful degetelor făcîndu-se că bate mătăniî, cînd vre-un starșoiù se uită la iel, și tot așa până ajunse la ușa ce duce sus la *coruri*.

Puse mîna pe clanță și aruncă ochii înapoi să vază dacă nu-l prinde cine-vă, dar n'apucă bine să 'ntoarne capul și simți o mîna zdravănă, care-l zguduiă de ureche, cum se scutură un perj.

— Unde vreî s'o croiești, ticălosule?

— Părinte inspectore, Sfinția-ta nu iera pe aici și nu mai puteam rebdă,...

*) Un soiù de *inspector*.

— Ce să rebzi?

— Apoî de stomah!

— Și ce, te duci sus la coruri cu stomahul?

— Nu știu singur... nu știeam ce fac,... mă sueam sus...

— De sară'n genunchi și fără mîncare... Lasă, dobitocule, că te-oiu ridica ȳeu-sus... dar nu de stomah... Pieî din ochiî mieî, nerușinatule!

Luî Cîobanu atîta-î trebuieă: să-l deîe afară din beserecă.

— Am ȳeu nevoie de mîncarea. luî? Par'că mîne nu plec?

Intr'o clipă ajunse la poartă și se uită în toate părțile. Lîngă zidiul seminariului zări o sanie cu'n cal.

— Ahă, ȳaca murga diaconului!

Pe murgă, pe sanie și pe diacon îî cunoștea bine Cîobanu, care ȳeră fiul popeî din Voinova, sat vecin cu Păuleștiî, unde ȳeră diacon părintele Grigore Balan.

— Îi spuneam ȳeu prostului ca nu se poate să nu vie diaconul de Crăciun și ȳel numă credea. Așa-î c'a venit? gîndi vesel Cîobanu și sărînd într'un picîor alergă la beserecă.

Vecernia se sfîrșise și băiețiî, ca un roiî de albine, ȳeșeau răpede și se răsipeau prin ograda seminariului.

— Știî, Balane, c'a venit băbacă-tu? V'am văzut saniea lîngă zidiî.

— Dar, pe tătucu?

— Pe moș diaconul nu l'am văzut; nu știu unde ȳeră; poate cumpără ce vă de la „Mitropolie„; ȳea, niscaî-vă lumînăriî..

— A, tocmaî lumînăriî, respunse Balan vesel că nemerise; îmi spuneă tătucu că de serbătorile Crăciunului are să cumpere lumînăriî.

— Dar ȳeu, știî c'am pățit'o? Acî la masă fără mîncare și în genunchiî...

— Ce spuî?

— Ieî, că tare mî pasă mie de mîncarea lor, par'că mîne nu plec.

Amîndoi se îndreaptă spre sala de mîncare; la uşă-î aşteptă diaconul Balan.

— D'apoi bine, băbacă, să nu vii mai de vreme? Păi ştii că'mi luasem nă lejdea.

— Na-ţi-o bună, ai nemerit'o, răspuse vesel diaconul sărutînd pe Dumitru. Gata-î biletul.

— Oho!

— Cămeşile? Cărticelele?

— Mă duc să le ieş; aşteaptă-mă aici.

Balan se răpezi ca un titirez (ieră cel mai mic din seminariu) îşi luă legătura şi se'nturnă la tată-su.

În vremea asta diaconul vorbea cu Ciobanu.

— Ieu nu mă pot duce cu D-voastră, cum zicea tătucu...

— Atunci cum? Viî singur la han?

— Nu: spune Sfinţia ta tătucăi să vie să mă ceară la părintele inspectorul; m'a pus în genunchi şi poate să nu mă lese... dar să vie tătucu să mă ceară.

— Țai de mine, se'nspăimîntă diaconul, cum aşă?

— Ştiu Ieu? Ieşam din beserecă să văd, n'ai venit Sfinţia-ta, căci prostul cela de Dumitru scîncea că nu mai vii.... şi de-o dată mă pomenesc cu urechea mea 'n mîna inspectorului.... ba-î una, ba-î alta, cînd colò numai ce-l aud „de sară'n genunchi şi fără mîncare“.

— Ce păcate!

— Numai să nu uiţi, Sfinţia-ta, să spuî tătucăi,

— Cum să uît?

— Atunci, cu sănătate... unde staţi? tot la „Trei masline“? în Tîrgul nou?

— Acolo, tot acolo unde poposeşte şi părintele Ciobanu..., Remîi senătos, haîde Dumitre!

Taman cînd ieşea din ograda seminarîului diaconul şi cu fecioru-su, sună clopoşelul de masă.

— Băbacă, zise Dumitru, nicî nu ştii Mnea-ta cît ie de bun feciorul popei din Voinova.... toţi băieţii mă băteau la început

și iel mă batea, dar de'ndată ce-a aflat că's a Mnea-tale din Păulești, m'a lăsat și mi-a zis: „tată-tu ȳe bun prieten cu tată-mieu; de-acu să fim și noi prietenī .... Să nu mai puneți mīna pe Dumitru Bălan, c'aveți a face cu mine“. Apoi ȳeste unul rīios, Cīuntu și a strigat la Cīobanu: „Cine ȳești tu, măi, de oprești lumea să bată pe băieți? Iean să vedem“ și cīnd m'a pișcat o dată .... am și acuma semn la mīnă, de gīndeam că mi-a rupt carnea din loc. Cīobanu nu ȳ-a respuns nemic, numaī s'a apropiet de dīnsul și unde l'a 'nhățat de chieă de-a ținut minte păn' acu .... de atunci nu s'a mai legai rīiosul de mine.

Și Dumitru rīdeă; rīdeă și diaconul.

Cīnd ȳi văzū, murga, necheză, spre semn de bucurie.

— Stăi, stăi, gloabă .... ai flămīndit? de mult n'ai crepat!...

Ce mīrțoagă!

Diaconul și cu fiu-su se așezară'n sanie, ȳear murga, par'că supărată c'a făcut'o gloabă și mīrțoagă, ȳi duse ca vīntul până la „Treī masline“ în Tīrgul nou.

* * *

Sara la han popa cu diaconul și amīndoī băieți beaū ceaī în odaīea lor.

— Mare cīne-ȳi și inspectorul ceala, n'am mai văzut de cīnd mama m'a făcut, zise'ncet popa la urechea diaconului.

— Dār ce-ȳi?

— Apoi știi; părinte diacoane, că fără un fund de ceaī și o căpățină de zăhar nici nu gīndeă să-mī lese băiatul?

— Ce spuī? Șuguești părinte?

— Ba zeu nu! Dac'ar fi șagă, nu mī-ar păreă reū, dar cīnele mī-a făcut'o cu tot di'nadinsul.

— Mare-ȳi puterea ta, doamne! zise diaconul făcīndu-și cruce.

— Că stricați mai sīnt pe aice, pe la tīrg, urmă popa ștergīndu-și fruntea pe care se vedeau boabe mari de sudoare. Un fund de ceaīū și o căpățină de zahar!....

— Ca'n Turchiea, ca'n Turchiea, respunse melancolic diaconul, scoțīnd o tabachere de coajă de teiū și umplīndu-și bine na-

sul de tabac, „*sanfreche*“, fabricat de diaconița și botezat astfel tot de dînsa.

— Nu poștești, zise Țel îndemnînd pe popă.

— Mulțămim, pe la cîșlegi.... dar acū nu.

— Păcatele mele, prinse a se dezvinovăți diaconul, înțelegînd morala popei, cît am cercat Țeu să mă las de afurisita asta de burueană și nicî c'am putut... par'că mi-î făcut!

— Mă, Dumitre, să vii și pe la noi, vorbea încetîșor băietul popei de la Voinova.

— Numai să vreie tata .... dă, vezi tu, acū nu-î vară, singur mă tem să vin păr' la voi; pe acolò trebuie să fie niște troiene... d'apoî ce lupi!... Ții minte? An pe la bobotează au mîncat pe pâlămariul de la *Frumoasă*.

— Pe cine? Pe Ghebosu? L'au mîncat? Nicî n'am auzit de asta: an de Crăciun tata furios că n'am trecut într'a doua n'a vrut să m'aducă de serbători a casă. D'apoî chiar bine Ț-a făcut! Rea dihanie de om mai Țeră! Tu n'ai învățat *Ceaslovul* la dînsul, numai Țeu știu ce suflet aveă. Știi, ne trimeteă pe noi... aveă în școală vre-o zece băieți: Sidor a lui Murgu, Gheorghe Matană, Trifon Sac-Rupt.... Tu ai scăpat din ghîarele lui.... Și, cum zic, ne trimeteă să-î aducem rachiū. „D'apoî bani, moș Sofron“ ziceai tu; „Bani, bani Ți trebuie? iean să-Ți dau Țeu bani“ și 'ncepeă a te și croi; aveă un harapnic al dracului, îl cumpărase de la un cazac.

Dumitru Bălan prinse a ride, închipuindu-și cum săreau băieții, cînd pâlămariu-Ți ardeă cu harapnicul.

— Și zici, l'au păpat lupi? Brava lupi! Fie sănătoși... numai să mănînce și pe părintele inspectorul, și pe „Clasicul“ și pe cel de limba greacă și pe toți.

— Și pe arhieru.

— Pe arhieru? N'au ce mîncă din Țel: numai oase! Pe rector? Da! ași vreă să-l văd jucînd între lupi!

— La culcare, băieți, că mîni plecăm de noapte, zise popa sculîndu-se de la ceai și făcîndu-și cruce.

— Da, da, zise diaconul, și drumu-î greu; încă Sfințiea-tă până la Voinova n'aveți tocmai tocmai greu; dar iew, păcatele mele, de acolo'nainte am dealul Frumoasei, valea Țapului și pădurea Tuzlei .... ce omăt prin pădure!

— Iei, drumu-î bun, n'ai habar, părinte diacoane; te duci ca vîntul; ai Ieapă bună, nici să-ți pese de omăt.

— Așa-î, așa-î de asta, dar tot, știî, tot par'că n'ași vrea să'nnoptez prin pădure.

— Dacă'î vedeă și Dumea-tă că se face sara de tot, oprește-te la mine și pleacă a doua zi de noapte.

— Vai de mine, d'apoi cum se poate? Mă mîncă diacoanița fript! D'apoi fetele? Nu, nu! trebuie să plecăm mine pe la *utrîne*.*)

— Cum vrei, părinte diacoane, cum vrei: de-î stă, bine; de nu-î sta, iewă-și bine!

Diaconul ieși până'n ogradă să mai deie Iepeî grăunțe și întră înapoi numai după ce se'ncredință că fîerele de la picîoarele murgii sint bine încuiate, că fîn'ie destul și că paiele ce iewau îi ajung pentru așternutul Iepeî.

Incepuse a ninge, cădea o mazăriche tare ca plumbul; bătea și un vînt, mic nu-î vorbă, dar di'nspre mîeză-noapte, așa că-î frigeă urechile și nasul.

— Uuu! ce puî de ger! zise diaconul întrînd în odaie.

Dar nime nu-î respunse: popa, culcat pe-o lăicîoară lîngă sobă, forăea ca un foiu țigănesc; băteîi dormeau pe-o bancă. Atunci diaconul își întinse jos o cergă mișoasă, își făcu un căpătăiî din antereu și cojoc și adormi.

Candela slab lumină odaiea, în care cele patru suflète dormeau duse.

Un greier ieși de sub vatră și cu țîriitu-î ascuțit începû să-și cheme tovarășiî la fîrmăturile de pîne ce căzuseră de pe masă.

*) Slujbă la besericî la 3 oare demineața.

* * *

Tocă pe la besereci cînd se trezi diaconul și răpede, ca un făcău, sări în sus.

— Părinte, scoală că toacă de utrene, zise iel zgîlțîind pe popă.

— Ha ? Ce-î ? Ha ? toacă ?... Bine, bine, las..., mormăi popa și adormi din nou.

— Părinte, Sfințiea-ta poate să doarmă, căci ai la ham doi cai, pe cînd îe, numai unul.

Și diaconul, supărat pe tovarășul său, trezi binișor pe Dumitru, îi spuse să se îmbrace răpede și ieși să deie grăunțe îepeî. În jumătate de ceas fu gata. În odaie abieă acu 'și frecă popa ochiî.

— Ce îeste, părinte diacoane ? Pleci ? întrebă iel, văzînd pe diacon că se'ncinge peste cojoc cu'n brîu și că'ndeasă în capul lui Dumitru o cușmă, de sub care abieă se mai vedeă nasul băiețelului.

— Păi, ce să fac ? Sfințiea-ta cu doi telegari m'îi ajunge pe la Șipote, pe cînd îeu abieă m'ași puteă ținea de saniea Sfinției tale.

— Apoi atunci, drum bun, respuse popa ; las' te-ajung îeu,

— Cum nu, cum nu, se poate să nu mă ajungî ?

Peste cîte-vă minunte murga diaconului pășea dîrz cu capu'n pîept, străbătea ulițele orașului, ținînd spre bariera Călărașului

* * *

Ieră încă noapte.

Iearna pe la patru în zilele de lucru dorm toți oamenii de treabă ; altă ce-vă-î înse în ajunul Crăciunului : care 'ncărcate cu lemne ori fin de prin satele de pri'nprejurul orașului, harabale pline ca Jidanî, săniî de poștă hojma se 'nerucișau cu căruța diaconului.

— Slava domnului că-î drumul bătut, ziceă diaconul ; numai nu știu de n'a fi nins, ast' noapte mult pe la noi ; dar mare-î dumnezeu ! Haî, murgă, haî !

Și diaconul vesel plesnea din biciu, iear Dumitru mereu stărucea s'o mai ție, căci iel Ieră vezeteu :

— Băbacă, n'o mai spărieă, vezi că nu pot s'o țin: mi s'au curmat mînele de hățurî. . . .

Brava flăcău! n'am ce zice! nu poate ținea o bîeată ieapă!

Și amîndoi rideau cu hohot; Iear murga tot cu capu'n piept zbură înnainte.

După cîtă-vă vreme de tăcere, Dumitru lăsă un cuvînt :

— Nu se aude popa Cîobanu!

— Ehee, mai așteaptă, băicete, ce crezi că noi mergem așa de'nceț?

— D'apoi Iel are doi cai și tărcații lui nu's proști, zice băietul cu glas hotărit, par'că Ieră vorba de vre-o jucărie de ale lui.

— Dă, proști nu's ieî, dar nieî murga nu-î proastă.

Și Iear tăcură cît-va timp.

Mînzul, pe care l'a fătă murga la primăvară, zise 'ntr'un târziu diaconul, nu-l mai vînd: îl țin pentru tine! Peste vre-o cincî ani t'eî face și tu coșcogeă flăcău, numai să 'nveți bine și să treci toate clasele.

— Băbacă, nu remîn repetent nici într'un clas; n'ai grijă!

— Acû 'mî pare reu c'am vîndut și pe roîbul, ne duceam acuma cu părechea!

— Las'că ne ducem noi și cu unul bine, : Ieacă, popa încă nu ne-a ajuns.

Și tot așa vorbeau amîndoi ca doi tovarășî.

Cînd Ieră aproape de amîează diaconu 'ntrebă pe fiu-su :

— Dumitre, dar ție nu ți-î frig?

— Nu, băbacă, la trup nu; dar par' că mi-a amortît picîorul stîng.

— Vaî de mine, Iea'n scoală-te; ține murga...Tpruuu !.. a-dracului mîrșoagă, uî'te că nu vrea steie.... Hai, scoală Iute apucă-te de di'napoia saniei și fugi după sanie că te 'ncălzești înda tă.

Dumitru ridea și fugea cu limba scoasă.

— Stăî, băbacă, nu mai pot: mă Ieău dracii de osteneală și de foame.

— Dumitre, să nu te mai aud vorbind de draci, că mă supăr... Zi „doamne ferește“.

— D'apoi la noi, la seminarîu și mai dihai de cît de draci vorbesc băieții,...

— Astîmpără-te, să nu te mai aud. Hai, suî în sanie.

Abieă acû se auzi un sunet de clopoșei, dar așa de departe că numai abieă, abieă, ca o slabă adiere veneau prin aîerul rece sunetelē celea.

— Acû-î popa; auzî?

— Aud, băbacă! Tîrziû ne mai ajunge!

Peste cît-vă timp saniea popei prinse a se zări tot mai tare, a se apropieă tot mai tare, până ce ajunse pe dieacon:

— Te-am ajuns, părinte dieacoane? strigă popa din fundul saniei.

— Ba bine că nu! Ar fi fost și rușine să nu mă ajungî: doi cai nu-s unul.

— Nu stăm puțin la hanul lui Tudose, să mai hodenim caii? Ce zici.

— Stăm, stăm, alt-feliû nu-î chip, respunse diaconul.

* * *

În depărtare se zărea un fumuleț: ȳeră cîrcîma lui Tudose.

Peste cîte-vă minunte călătoria noastră poposau di'naintea ușei. Mult n'au stat. Au tras cîte un pelin roș, au adăpat caii, le-au dat traista cu ovăs, au mai gustat și ȳei cîte ce-vă, mai ales băieților li ȳeră foame, și au și plecat.

Popei îi remăsese numai vre-o jumătate de poștă, dar diaconul mai aveă de la Voinova până la Păulești mai bine de jumătate de poștă.

Drumul se făcuse mai greu.

În curînd a trebuit să lese șleahul cel mare și să apuce pe un drumuleț care abiea se zărea.

— Prost lucru, părinte, zise popa cere'ncepû a se'ngriji de diacon; drumul se'ngreuează; ce faci Dumnea-tă, de-a fi drumul tot așa?

— Știu și ȳeu? să vedem?

— Ai mai mult de o poștă!

— Mai mult!

Popa se gndi pușintel, apoi zise:

— Știi ce? părinte diacoane? Dacă nu vrei să faci ajunul la mine, să-ș'i dau ȳeu pe breazul mieu să-l puș la *priteașc**).

— Să-ș'i deșe dumnezeu sănătate, părinte, ca bun gnd ai avut! Primesc cu bucurie! De-acu-s sigur c'ajung de vreme a-casă.

Mergeau ct se putea de ȳute, dar ȳer greu de tot; troianul ajunge la peptul cailor și numai pe unde spulberă vntul, numai pe acolo puteau merge mai ușor.

Pe la trei ceasuri au prins a se zări departe fumurile din hogeagurile Voinovenilor. S'au apropiat, și peste vre-un șfert de ceas au oprit la casa popei. Aice dieaconul a stat numai pn'a inhmat calul al doilea și-a și pornit'o.

— Drum bun, părinte, drum bun, să ne vedem cu bine, strigă popa Ciobanu, cnd dieaconul a dat în cai.

— De-acuma cu ajutoriul lui Hristos; hai beșei strigă dieaconul, ndemnndu-ș'i caii.

* * *

La dealul Frumoasei omătul pe unele locuri trece de peptul cailor. Dieaconul ca să ușureze saniea, s'a dat pe jos: ajutori foarte pușin, cci troianul nu greutatea sniei împiedeca mersul cailor. Mai mult de-un ceas a perdut dieaconul pn s'a văzut în vrful dealului. Hodini pușin caii, cari se umpleau de suflet și se hodini și dieaconul care abiea ȳși pute veni în fire: suise un deal nnotnd prin omăt și ducnd un cojoc greu în spate și niște ciobote grele'n picioare.

-- Bre, bre, bre, dar ce omăt zdravăn! Iearn, nu bucluc! Noroc numai de-atita că nu prdem drumul.

*) . Innditur, adaos.

Adevărat noroc : pe amîndouă părțile drumului se zăreau moșunoaie mari : erau căpițele de fîn lăsate de cu toamnă.

— Acù băieți! Hai! Pașol!

Dieaconul vesel plesni din biciu și caii forăind, răpede coborîră valea Țapului, o vale nu prea adîncă, dar cam pustie: nici copac nicîi stîncă nu se zăreă, ci numai ca o față de masă albă de omăt și'n zarea depărtată o dungă neagră, cenușie, iera pădurea Tuzlei.

Din vale pără la pădure puteai la vreme bună ajunge'n jumătate de ceas, dar acù abică abieă ajunse dieaconul într'un ceas veneă întâiū un podiș, pe urmă iera începea o vâlcică, încă o cotitură și apoi iera la poalele dealului de unde 'ncepeă țarina Păuleștilor. Pădurea iera cam rară, mai mult tufan de cîte copaci mari și chiar cei ce iera, iera împrăștiați ici și colo. O mulțime de ripi și hîrtoape tăeau pădurea în toate părțile; ripi și hîrtoape vestite 'ntre vînători, căci acolo iera sălașul obișnuit al vulpilor, iepurilor și lupilor: hîrtoapele le ușurau facerea vizușilor, iera ripele le înlesneau drumul spre stînele așezate la marginea pădurei.

Amurgeă bine, cînd saniea diaconului, rădicînd podișul, ajunse la tufăriea, cu care 'ncepeă pădurea.

De aice drumul merge mai mult la vale.

Caii asudaseră bine și nourî de aburî ieșeau din trupurile lor: mereu scuturau din cap, întorceau răpede capul și sforăeau îndată ce vedeau vre-un copac sau tufiș mai strîmb.

— Pașol! Pașol! strigă diaconul plesnind din biciu și strîngînd hățurile.

Inima băietului băteă mai iute: iel se uită la drum, la pădure, doar să vadă ce-vă neobișnuit, dar de temut nu se temeă. Caii mergeau bine la treap, sforăind mereu.

— Băbacă, dar ce tot sforăie caii?

— Is prea spărioși; mai ales breazul popei. Abiea-î de trei ani. Și murga proastă se iera după dînsul și face nazurî.

Așă vorbeă Sfinția sa, dar cu gîndul gîndeă alta:

— Nu se poate să sforăie de geaba dobitoacele ăstea, mai cu samă murga-i cu minte ca un drac: ăstea ăel ce-vă. Doamne sfinte, scapă-ne și pe noi păcătoșii, măcar pentru Dumitru, că-i mic și n'are păcate.

N'apucase bine diaconul să-și închee gândul și din depărtare, așa di'nt'r'o parte, i se părû diaconului că-i din stînga, parcă din pămînt se auzi un urlet lung, lung, jalnic și cu o notă ascuțită la sfîrșit. Cine a trăit lîngă pădure sau în munți orî prin stepe înțelege acest nrlet și știe ce 'nsemnează: urlă lupoaica flămîndă și'n vremea ăei de iubire. Se auzi alt urlet dar acesta și mai depărtat și deosebit de celălalt: respundea vre-un lup bătrîn și atunci urlete răpezî, răgușite, selbatece se auziră la dreapta, la stînga drumului respunzînd nu lupoaiceî, ci lupului celui bătrîn, de care se bucurau ca de unul mai ispitit în lupta pentru traiu.

— Băbaca, a dat peste noi vre-o potaie de lup? Ține hățurile, să nu le scapi, doamne păzește! Băbacă. băbacă, vai de mine, ce-ți ăeste?

Diaconul dus, pierdut, cu ochii ăeșiți afară, cu părul vîlvoiu, tremurînd și pierzîndu-și mintea, în loc să lese hățurile, să deie'n cai, să-i mîie, îi ținea locului din toate puterile.

— Băbacă, băbacă, dă drumul cailor! Ce faci? Uit-te cum aleargă lupii spre noi!

Peste ripi, peste stînci și bușteni și trunchiuri săreau și 'n, trecîndu-se unul pe altul, sărînd unul peste altul și mereu urlînd-urînd, se apropiea potaiea de lupi: în întunerecul nopteî ochii lor luceau ca niște focuri fosforice.

Nu mai ăeră timp de'ntîrziat: lupii se-apropiaseră ca la cincîzeci de pași; caili nebuni de spaîmă forăeau cumplit și fugeau de-și rupeau picioarele, dar hățurile 'ntinse și pe cari diaconu'n nebunia lui le tot scurtă, le strîngăneă toată fuga.

Ăeră 'ntunerec de tot.

De o dată o umbră mare trecu răpede pe di'nnaîntea sanieî și sări 'nnaîntea cailor; Dumitru simți saniea ridicîndu-se'n sus

caii se opintiră din toată puterea, hățurile se rupseră și saniea ca vîntul se răpezi spre drumul Păuleștilor.

Diaconul prăpădit văzînd caili fugind fără frîu și lupii urmărindu-i așa de aproape, își făcu cruce:

— Doamne, milostivule, ce are să mai fie cu noi?... Măi Dumitre, mai ieși vii?

— Ba bine că nu, îi răspuse băiețelul din fundul saniei.

Caili se'ntindau pe zăpadă; drumul spre sat nu iera tocmai reu: călcat și bătut de care strălucea'n întunerec ca o cordică de mătasă albă.

Intr'un șfert de ceas călcară un drum de nouă kilometre, pentru care de obicei trebuie un ceas și'n depărtare prinseră a se zări stele mici, mari, mai mari: iera focurile din casele Păuleștilor.

In urma saniei se auzeau încă urlete și scănteau încă ochi focoși.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Se zice că dac' are să meargă bine omului, apoi bine-i merge și'n ȧad: poarta țarinei iera deschisă, lăsată'n lături de-un țeran care mort bat întrase'n sat.

— Săriți, oameni buni! Săriți, creștinilor! Lupii au dat peste noi! Răcnea diaconul cît îl ținea gură, și, slavă domnului, îl ținea destul: avuse'n tinerețele lui așa glas că o dată, la osviștanica beserecei de la Frumoasa, blagocinul a trebuit să-l scoată din pricină că asurzise pe arhieru. Acu, la bătrînețe pierduse ȧel mlădierea glasului, dar la o vreme ca asta nu iera nevoie de mlădiere. La 'ntăiul strigăt jumătate de sat iera'n picioare:

— Arde? Unde arde? se auzeă prin sat.

— Cei cu *hăitul**) încremeniseră pe loc, așa iera de grozav glasul diaconului.

— Lupi, lupi în sat! Săriți. oameni buni au dat lupii peste noi.

*) Colindatul.

Și fie-care 'ngrozit săreă cu toporul, barda sau vre-un par.
— Unde-s lupii? se'trebau unul pe altul.

Inferbîntați de goană, lupii nu se'nfricoșară de țipete și de
huiduețele oamenilor și numai cînd fură bine 'ncolțiți de cîinii
satului, se lăsară de dieacon și luară drumu'napoi.

Caii s'au oprit la poarta casei dieaconului, care tot urlă:

— Săriți, creștinilor, c'au năvălit lupii!

Diaconița și fetele aū sărit arse, cînd au auzit glasul diea-
conului.

— Dăr tacî, omule, ce strigi? Iești bat? Ce lupi? Unde s-
lupii?

Au descuiat poarta curței și au dat saniea cu caii sub șopron.

Abieă acu se mai dezmetici dieaconul:

— Tu iești Nastasic'o?

— D'apoî!

Diaconul stătea tot în sanie.

— Scoală-te, părinte, că doar n'ai să șezi toată noaptea 'n
sanie.... Da, de unde-î calul ista?

— Lasă că ți-oî spune tot mai pe urmă. Acū du băietul
ista 'n odaie că trebuie orî să fi 'nlemnit de frică orî să fi 'n-
ghețat de frig.

— Cine? Ieū băbacă? Se auzî un glas în fundul saniei: ba-
nici de cum; îmi ieră frig și m'am vîrit în fîn încă din deal...

Aū deshămat caii, i-aū pus sub șopron acoperindu-î cu cergi
și aū intrat în casă.

— Ce ai pățit, Diacoane? Ce urlai ca la sfințitul beserecei?

— Ce, nu știi? Dăduse peste noi o potaie de lupi și ieră
să ne mănînce....

— Și chîar ne mîncă, de nu ieră murga, adăugi Dumitru
care-și sărută surorile și se tot lingușea pe lingă masă.

Diaconița n'a zis nemic, ci numai și a făcut o cruce.

* * *

În ziua de Crăciun, cînd umblă cu agheazmă, diaconul tre-
bueă să povestească fie-căruia toată pătăraniea de la 'nceput.

— Și să vedeți, ce cai pricepuți: de ce trăgeam mai tare de hățuri, de ce fugeau mai tare.

— Și pe urmă?

— Iei, pe urmă s'au rupt hățurile și caii au prins să fugă și mai tare.

— Da tare iești la fire, Sfințica-ta, breee..., adăugeau țerani
Diaconu-și netezea barba și tușea.

— Și mulți să fi fost, părinte?

— Iea, zeu, la vre-o două sute!

— Ce Dumnezeu! Dar de unde-atâtea jigăni?

Iear diaconul tușea din nou gândindu-se:

— Dacă vă place.

Plăcea nu plăcea, dar diaconul drept mincinos trecea, măcar
că până atunci nu spusese nici o minciună.

Numai față cu Dumitru nu povestește de loc pătăranie cu lupi!

Murga și Breazu au fost greu bolnavi și numai cu greu i-a
scăpat văcariul Șopirlă, dar au rămas așa de spărioși, mai cu samă
Murga, în cât nu mai țera chip să-și puie la ham.

— Ce păcate, ce păcate, spunea diaconița; pân' atunci a fost
cum a fost, dar din ajunul Crăciunului am rămas și cu Murga spă-
rioasă și cu bărbatul mincinos.

ȘTEFAN BESĂRĂBEANU.

Doi trandafiri

Doi trandafiri gălbui și triști,
Atîrnă grei într'un ghiveciu,
Păliți de frig și de răstriți
Așteaptă somnul cel de veci.

În umbră-î stringe lutul sec
În care zac de septămîni;
Li-î dor de soare și se trec
Încet, ca doi bolnavi bătrîni.

Pe rînd și'ntr'una se desprind
Și cad petalele pe veci,
Iear trandafirii triști, murind,
Se culcă'n țerna din ghiveciu.

O. CARP.

ASUPRA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI LA NOI

Nu știu dacă a fost în țara noastră vre-o chestie mai mult dezbătută de cît a învățămîntului, Dar pe cît a fost de mult dezbătută chestia, tot pe atîta de departe a ramas învățămîntul, de punctul la care trebuie să ajungă.

Care să fie pricina?

Multe, de sigur, sînt pricinile, cari au împiedecat propășirea învățămîntului. Ca ori-ce fapt social și acesta atîrnă de la mai mulți factori. Să-i atingă cine-vă pe toți iese peste putință într'un singur articol; de aceea mă voi mărgeni a areta numai a-celea pricinî, cari, din punctul de vedere cum am să desfășur chestiunea, sînt cele mai hotărîtoare.

Două pricinî mai ales au avut o înriurire foarte mare asupra învățămîntului; înriurire zăticnitoare, stricătoare în cel mai mare grad.

Întăiea și cea mai de căpetenie pricină iese *precumpănirea politiceî asupra ori-cărei ramuri din activitatea noastră*. Și cînd zicem politică, o luăm nu în înțelesul cum ar trebui să fie, ci cum se petrece la noi și cum fie-care o judecă, cînd nu vreă să-și mascheze gîndirea. Acea sumă de tertipurî, de schiverniseli, de ocrotiri pentru unii și prigoniri pentru alții, de trageri pe șfară, de căpătueli și adăposturi pentru felurite soșuri de becisnici, șarlatani și cotei de nouă uși, într'un cuvînt acea comedie, pe care de anî o vedem necontenit jucîndu-se de feluriți actori, schimbîn-

du-se adese-orî în crîncenă tragedie și aretîndu-ne scîrboase mutre mînjite de sînge!

Cînd asemenea politică absoarbe totul,¹ cînd ȧea ȧeste și scopul și rațiunea orî-cărei fapte din țară, învățămîntul nu poate fi, de cît ceea ce ȧeste, adecă roata a cincea la car! Va fi și va rêmînea acea spoeală, bună pentru a orbi pe cei naivi și pentru a ne putea poză ȧnnaintea Europei ca stat civilizat

Sute de pilde s'ar putea dă, pentru a se dovedi, că ȧnnaintea politiceii, interesele învățămîntului sînt curat zero! Voiu alege două pilde numaî și va fi prea de ajuns pentru orî-cine va vroi să judece fară pârtenire: una din timpul conservatorilor și alta din al liberalilor.

Pe cînd ȧeră ministru de culte și instrucțiune publică reposatul Cristian Tel, cîți-vă profesori din Botoșani, avură naivitatea să creadă că libertățile constituționale nu sînt numaî pe hîrtie!... Se amestecară în luptele politice și se ȧncercară a dovedi cetățenilor, că car fi maî bine dacă ar alege deputați di'ntre liberali!... Asta a fost toată nelegiuirea! Ministrul instrucției, de sigur după poronca șefului de cabinet, destituie pe trei profesori de la Liceu și pe unul de la o școală primară!... Turcește.... fără judecată, călcînd legea instrucției, constituție, tot în sfîrșit!... Ceialalți profesori de la Liceu, indignați de asemenea faptă, găsiră de cuviință să dimisioneze, până la reintegrarea celor destituiți pe nedreptul și în mod nelegal; crezînd, de sigur, că ministrul nu le va primi demisiile și va repără nedreptatea făcută ȧntr'un moment de mînie. Vorbă să fie!... Ministrul primește demisiile și Liceul rêmîne fără profesori. Să nu se uite că ȧntre cei destituiți, ȧerau profesori eminenți!.... N'avem de cît să amintim pe reposatul Lambrior! Trece o lună, trec două și ministrul nici habar n'are!.. Băieții ȧmblă pe uliți nu ȧnvață nemic, se destrăbălează! Părinții fac petiții la ministeriū, cerînd să se curme astă stare de lucruri; se duc stăruitori la București, rugînd să puie la loc pe toți profesorii!....

— Nu se poate!.... raspunde răstit, generalul Christian Tel.

Acela-și răspuns de la șeful cabinetului.

— Cel puțin pe cei demisionați, d-le ministru!

— Nu se poate! ... Pentru ce au făcut cauză comună cu răzvrătiții?... Trebuie o pildă pentru toata țara!... să nu se puie în luptă cu guvernul!....

— D-le ministru!... Două sute de băieți îmblă pe uliți și pierd vremea de geaba!....

— Cu atîta mai bine!... *Vor fi două sute de vagabonzi mai puțin!....*

Tîrziu, înjgheabă o comisie de concurs, pentru ocuparea catedrelor vacante de la Liceul din Botoșani. La acel concurs, cu toate *ordinele confidențiale* ale ministrului, de abieă doi trei candidați au dobîndit media șese!... Ministrul îi numește contra legei!. Ba numește și din acei ce n'aveau nici șese!... Aduce suplinitorii cine știe de pe unde și de abieă reușește să completeze corpul profesoral! ....

Oare ce dovedește ~~asta din partea cinstiților și serioșilor conservatori!~~!.... Din partea celor ce neconțin susțin că vroese să întemeze propășirea țerei pe temelii sigure, să formeze oameni cu cunoștinți serioase, cari să lucreze cu destoinicie pentru binele patriei!?. Dau afară profesori destoinici, fără să aibă măcar umbră de vinovăție, numai pentru că au îndrăznit a areta alte păreri politice!.... Pierderea de timp, demoralizarea elevilor, necapacitatea multora din profesorii numiți din nou, atîtea lovituri zdrobitoare pentru învățămînt, nu-s nemic înaintea intereselor politice!...

Al doilea fapt, s'a petrecut sub liberali, ba încă pe cînd trăeă C. A. Roseti!....

Ieste vorba despre istoria cu serbarea aniversărei comunei din Paris.

Fracționiștii din Iași, mai ales d-nii A. D. Holban și Militade Tzony, aveau o ciudă nespusă pe socialiști și pe doctorul Russel în special. Pricina ieră că se aretase de mai multe ori, prin ziarul Besarabia și prin broșuri, cine sînt d-lor și ce scopuri urmăresc. Cînd cu serbarea comunei, fracționiștii găsiră un

minunat cal de bătaie! Pe de o parte aveau prilej să facă zile-amare lui I. C. Brăteanu, poate să-l și răstoarne cu ajutorul Rusiei; iar pe de alta să se mîntuie de doctorul Russel și să lovească pe socialiști. Prefectul (conservatoriū sub liberali, nu ri-deți!) trimete informații la București că Iașiī clocotesc ca un vulcan....! Guvernul trimete ordine aspre.... Numai primul procuror (G. Panu) se împotrivesțe la atîta dezlănțuire de puteri și dă informații mai ezacte. Se fac percheziții nenumărate, areștări, pe urmă expulzări și dări în judecată.

Doi profesori de cursul secundar (frații Nădejde) și un institutoriū (T. D. Speranța) sînt suspendați *fără judecată!*... Două sau trei luni rămîn suspendați nelegal și judecată nu se mai face! Parchetul nu putū găsi nici o vină și închise dosariul!... Cu toate acestea suspendarea continuă, pe motive înțelese numai de logica celebrului V. A. Ureche!... În sfîrșit se face și judecată... dar ce judecată?!... Miltiades Tzory, acuzatoriū și judecatoriū, Gh. Ureche, văr cu ministrul, doi conservatori sau fracționiști și un singur liberal. Se cercetează marturiī în secret și nu se confruntază cu acuzații, mărturiile cele mai false, și chîiar halucinațiile și nebuniile unora, se îeau drept dovezi zdrobitoare!... Orî-ce mărturie în favoarea acuzaților se respinge de cătră a tot puternicul Miltiades, cu singurul cuvînt: „*aista-ī dresat!*... *nu se primește*“. Și în loc să judece numai faptul pentru care îerau dați în judecată frații Nădejde, aprigul Miltiades răscolește tot trecutul, mai ales în privința lui I. Nădejde, cu care se clănțaise, cu vre-o cîți-va ani în urmă, pentru afaceri bănești! Fapte petrecute cu 7 sau 8 ani în urmă, ba chîiar și cu 15, de pe cînd I. Nădejde învătă încă în Liceu, s'au răscolit și s'a făcut din îele capete de acuzație!... Și spre veșnica rușine a majorității acestei comisiuni, voiū aminti că Dl. M. Tzory a adus pe un nepot al D-sale ca să mărturisască în potriua lui I. Nădejde!....

Cînd s'a pronunțat sentența, toată lumea, care fusese de față la apărare, a ramas încremenită!... Ion Nădejde condamnat la destituire, iar G. Nădejde la suspendare *pe timp nelimitat!*..

Și pentru acest din urmă nu și-a dat osteneală neobositul Miltiades, măcar să-și scornească vre-o vină, ca lui I. Nădejde!... Ba chiar înainte de a începe să se apere G. Nădejde, Dl. M. Tzony, cu însă-și gurița D-sale, a declarat că în potrivea lui G. Nădejde *nu s'a găsit nimic!*... Decî l'a condamnat *numai pentru idei!*...

Iată decî un guvern liberal, care face fapte nelegale, lasă să se împlinească răzbunări mișelești fără să se intereseze dacă profesorii s'au abătut sau nu de la îndatoririle lor, dacă sînt capabili sau nu, dacă pierde sau nu învățămîntul prin îndepărtarea lor, sfințește lucrurile făcute și nu ăea nimic în samă din protestările celor loviți pe ne dreptul!.....

Decî și cu această ocazie se vădește că învățămîntul nu-î nimic față cu politica. Liberalii de la cîrmă, ca să nu-și facă încurcături, jertfesc interesele învățămîntului, trec peste legi și peste constituție, ca peste un gunoiu, și rid între ăei că au nemic uneltirile opoziției, ne pîrzînd nimic, de vreme ce oamenii jertfiți nici nu ărau din partida lor!...

Conservatorii și fracționiștii dovedesc și mai mare nepăsare pentru învățămînt, de vreme ce pentru a-și face o armă politică, nici habar n'au de reul ce fac!.....

Aceste două pilde, chiar de ar fi singure, arată în chipul cel mai vădit, că partidele n'au cea mai mică tragere de inimă pentru învățămînt, îl jertfesc în orî-ce împrejurare înainte celui mai neînsemnat interes politic, și nu țin să aibă școli de tot soiul, de cît în felul cum ținea Impărăteasa Ecaterina: pentru ochii Europei civilizate!...

Permutările *în interesul instrucției*, se fac în adevăr în interesul politiceii și în potrivea instrucției. Să întrebă cine-va pe ceii permutați pe asemenea motive și va vedea *în toate cazurile*, orî o răzbunare politică, orî un mijloc să căpătuească mai bine pe vre-un partizan politic, orî ca să oprească un lucru ce nu le vine la îndămînă celor de la cîrmă! Ministrul Krețulescu a permutat pe frații Nădejde, *în interesul instrucțiunei*, pentru a împiedeca ăe-

șirea „*Besarabiei*“ și acel interes a dispărut, cînd a încetat de a mai ieși ziarul!...!

Aice un mic parantez, în interesul adevărului și spre lauda juriului de la liceul din Iași. T. D. Speranță, ca institutoriū, trebuia să fie judecat de cătră un juriu de profesori de cursul secundar. Speranță, ca om convins de adevărul ideilor ce apăra și de legalitatea faptelor ce a săvîrșit, nu se dădu într'o parte, ci recunoscu că iese și a fost socialist, că tot ceea ce-a făcut, nu iese oprit de legile țerei, de vreme ce parchetul n'a găsit nimic de urmărit, și că întru cît, ca profesor, nu i se poate împută nimic, nu vede pentru ce ar fi pedepsit. Juriul recunoscu dreptatea socialistului Speranță, găsi că un socialist poate fi institutoriū și poate lucra pentru îndeplinirea ideilor sale, în marginile legilor; dar condamnă pe T. D. Speranță la *censură*, pentru că *în vremea lecțiunei*, ar fi vorbit unor elevi din școala normală, despre lucruri, *ce nu intrau în materia lecției*. Deci, ori-cum, condamnarea nu iera pentru idei, ci pentru o abatere de la îndatorirea ce are un profesor, de a nu se ocupa în vremea lecțiunei de altă ce-vă, de cît de ceea ce privește acea materie. Nu discutăm dacă învinuirea iera întemeiată ori nu; dar trebuie să recunoaștem că modul de procedare al juriului de la liceu, a fost mult mai cinstit și mai legal, de cît al înaltului juriu universitar, condus de simpaticul M. Tzony, și insuflat de idei cu totul străine învățămîntului.

Dacă vom cercetă faptele amintite mai sus, din alt punct de privire, vedem cum la noi, în privința învățămîntului, nu-î nimic stabil, nimic hotărit în privința drepturilor profesorilor, nici o mărjire serioasă a puterei ministeriale! Trei cetățeni din aceea-și țară, prin urmare avînd activitatea lor mărjinită de acelea-și legi, sînt învinuiți și pedepsiți fără judecată; recunoscuți apoi de nevinovați de cătră parchet, *remîn înse tot pedepsiți*, nelegal înainte de pronunțarea parchetului și de-o mie de ori mai nelegal după!... Sînt apoi judecați după legea instrucțiunei, ca profesori. Pentru doi se procedează într'un feliiū, pentru al treilea alt-feliiū! Juriului universitar nu recunoaște nici o margene a puterei sale,

nu ține în samă hotărîrea parchetului, califică de nelegale și subversive fapte recunoscute de legale de către autoritatea în drept, și condamnă pentru lucruri ce nu iera în drept nici să cerceteze nici să aprecieze, plus că s'a servit de mijloace nevrednice!... Juriul de la liceu, aproape achită, neamestecîndu-se în ceea ce nu-l privea. Și ministerul instrucțiunei, cercetînd și părerea consiliului permanent, întărește amîndouă hotărîrile, cari se băteau cap în cap!... Dovadă că înnotăm pînă'n gît în samovolnicie și că în învățămînt te rătăcești mai degrabă de cît în labirint, ne avînd puțință să-ți ieși nici fir de ață, nici lumină, așa că la fie-care pas ieșiți în primejdie să-ți zdrobești capul sau să te sfășie vre-o jiganie!.....

Apoi sînt lucruri, așa de obișnuite în cît toată lumea le repetă zilnic, prin cari se vădește în chipul cel mai limpede, cît de mult iese călcat în picioare învățămîntul de către politică. Cutare profesor a fost permutat, pentru că nu stă bine cu guvernul! Cutare a ajuns director pentru că are pe cine va la București! Domnișoara X a ajuns institutoare, sau directoare, pentru că tatăl d-sale, moșul, vărul sau cine mai știe cine, are trecere la București!... Cutare profesor recunoscut de necapabil, nici habar n'are, pentru că iel și cu familia lui, sînt un sprijin puternic pentru partida de la putere!... Concursul cutare s'a casat, pentru că Y, care nu reușise, să poată rămînea tot suplinitoriu!.....

Sute și miî de pilde s'ar putea da în felul acesta, de lucruri repetate și pînă la un punct primite ca firești, de cea mai mare parte din societate.

Și ȧară-și cine nu știe cît de supus schimbărilor ȧeste ministerul instrucțiunei?!... Chȧear sub aceea-și partidă, vedem de multe ori schimbîndu-se 7 ori 8 miniștri la instrucție!... Și cînd se gîndește cine-vă, că în cele mai multe ori ministrul instrucției, nu pentru capacitatea sa în privința învățămîntului ȧeste chemat la ministeriu, ci pentru că are oare-care însemnătate în politică, sau pentru că n'are alt loc, pentru moment, sau pentru că face tot ce i se poroncește, ori cine mai știe pe ce motive folosi-

folosi pentru politică, dar nici de cum pentru învățămînt, atunci ușor înțelege de ce de atîta vreme învățămîntul stă aproape pe loc. ↵

Ministrul instrucțiunei, orî nu se ocupă de feliu cu ceea ce interesează învățămîntul, orî dacă se ocupă, ȳea lucrurile hortiș, schimbînd ceea ce *i se pare*, fără să ȳeie în samă pedagogia, orî cercetările făcute aȳurea în acea privință. Legea instrucției ȳeste încă în vigoare tot cea de la 1864; dar cine se mai uită la dînsa?!... Ministrul cel întăiu o calcă, introducînd măsuri, făcînd schimbări ne prevăzute de acea lege și care de multe orî ȳi sînt chiar cu totul protivnice!... Așă în cît ni se înfășoșază curioaza priveliște a unei legi neabrogate, pe care înse nime nu o ȳea în samă, și fie-care ministru, călcînd Constituția, urmează, mai mult sau mai puțin, după bunul plac, punînd în vigoare legi și principii ne votate de cameră și ne promulgate!.....

Ne fiind nemic stabil, nici o linie hotărîtă după care să se urmeze și bunul plac al fie-căruiia putînd înlocui o lege organică a țerei, cea mai mică schimbare politică, chiar o simplă *remaniar* ministerială are răsunset și în învățămînt. Schimbări de programe aproape în fie-care an, dispoziții nouă în privința promovării; acuma mediea 4 pentru promovare și de-o dată în mijlocul semestrului se trimet circulari, ca mediea să fie 6!..... Un ministru admite corijarea la Septembrie, altul nu!..... Regulamentul pentru bacalaureat, s'a schimbat de trei orî într'un an! Și schimbări însemnate: o dată se cerea pentru cei pregătiți în particular examen de cele trei clase superioare, pe urmă nu se cerea nemic de cît numai să respundă la chestiunile puse numai pentru bacalauriat; apoi s'a cerut ca să depuie examen numai de ultima clasă liceală, a șeptea sau a opta, căci din fericire am avut și opt clase liceale!..... Un ministru vroeste să stărpească instrucția privată, luînd deosebite măsuri în potriua ȳei, care poate la urma urmei ar fi întărit'o. Altul vrea să o întărească dîndu-ȳi privilegiuri, așă în cît mai mult o strică, prefăcînd unele școli în adevărate fabrici de bacalaureat!..... Și cînd cauți bine

vezî că și unul și altul urmăresc scopuri politice!.. Unul vrea să disciplineze pe profesori, să-î facă un feliu de funcționari administrativi, cu totul în mîna guvernului; altul împărțînd bine facerî își face partizani, pentru ca apoi cînd va fi destul de tare, să poată face ce va vroi.

Toți împrăștie favoruri la cei pe cari îi cred buni de instrumente. Se dau bani cu pumnul sub deosebite preteste, mii de franci *în aur*, unuia ca să cerceteze localurile de școli normale din străinătate, altuia ca să vadă cum să învață în scolele din Franția, la un al treilea pentru cele din Germania! Cei trimeși firește că nu-și bat capul cu asemenea nemicuri!... Iei au primit banii pentru scopuri cu totul personale!... Unul ca să se primble, altul ca să-și completeze studiile și altul crezînd că în străinătate să toarnă mintea cu dimerleia în cap!... Miniștrii dau bani ca să-și facă partizani, primitorii îi întrebuințază la ce găsească de cuviință și toți își șterg sudorile strigînd că s'au *surmenat* pentru învățămînt!...

Să mai cercetăm și alt fapt, pentru ca să se vadă pe deplin, cît de puțin loc ține învățămîntul în îngrijirea celor ce conduc țara noastră. În vorba de localuri pentru școli. Toată lumea știe că mai toate localurile sînt păcătoase, odăile mici, neluminoase, mare parte umede, fără ventilație, într'un cuvînt întrunind cele mai rele condițiuni igienice! Așezate în locuri unde grămădeala și infecția îi mai mare, fără grădini și multe chiar fără ogrăzi! Cu toate acestea niște asemenea borți să închiriează de stat cu sume de necrezut! Patru cincî și chiar opt mii de franci pe an, cu toate că unele nu fac nici în jumătate!... Pentru ce toate acestea?!... Pentru ce se dau bani cu nechiumuritul?!... De ce nu construiește statul localuri cum trebuie pentru școli?..

Se dau sume așa de mari pentru formare de partizani politici. Cutare votează cu guvernul, fiind-că ȳea cu 2000 de franci, mai mult de cît face, pe cutare local pentru școală! Altul are cincî voturi pentru guvern, dacă i se ȳea pe 10 ani casa cu chirie, cîte 8 mii de franci pe an, deși nu face nici patru!... Și

așă numărându-se câte localuri se închiriează în toată țara, găsim un număr însemnat de voturi *sigure*! Așă dar și aice pentru un interes politic, de a patru spre zecea mînă nu-î vorbă, se jertfesc interese mult mai însemnate de ale învățămîntului.

Poate nu-s banî ca să se construească localuri?!... Vorbă să fie! Să nu luăm samă de cît 30 de ani, de cînd mai ales se pretinde că s'au ocupat mai cu de adinsul de învățămînt oameniî noștri politici. Dacă de atunci, ba chiar și cu 10 ani mai în urmă, avînd adevărată tragere de inimă pentru învățămînt, s'ar fi făcut contract cu vre-o societate de construcții, de sigur că plătind ca anuitate, mai puțin de cît s'a dat sub formă de chirie, acuma țara ar avea toate localurile trebuitoare răscumpărate și o sumă însemnată de banî nu s'ar mai pierde în zădar! De ce nu s'a făcut așă? Unii n'au făcut'o fiind-că nu le-a dat răgaz politica; alții pentru ca să nu pîceardă atîtea voturi, pe cari trebuia să le cîștîge apoi prin alte mijloace; prin urmare o muncă din nou! Mai bine să se jertfească învățămîntul, care tot îe a cincea roată la car!...

Tot politica, pe altă cale, a făcut pe profesori să nu mai aibă nevoie să se fie în curent cu știința. Cu măsurile luate de cîți-va ani în coace, în privința cărților didactice, responsabilitatea profesorului s'a redus la zero. Nu mai are nevoie să cetească, să caute ce schimbări s'au mai făcut în ramura cu care se ocupă! Introduce cărți aprobate și *în special recomandate* de ministeriî, și apoi poate dormi liniștit, pe care ureche va vroi! La orî-ce întrebare din partea vre unui inspector, poate răspunde: *așă scrie în carte!* Dar d-ta, de ce n'ai îndreptat?!... Cartea îî aprobată și în special recomandată, pot se vă aret și poronca în scris, de aceea m'am temut să mă ating; afară de acestea știți, că nu-î voie se dăm manuscrise. De ce n'ai introdus altă carte?! Apoi una mai ăeste, dar aceea îî numai aprobată, nu și *în special recomandată!* altele nu-s aprobate!...

Dar încă atunci cînd singur inspectorul are cărți aprobate și în special recomandate?!...

Cine nu înțelege unde vrem să ajungem cu acest nou soiū, de monopol, de schivirnisală politică ?!

Deci orī unde ne întoarceḃ găsim învățămīntul cu totul supus politiceī și prin īea zātienit și aproape nemicit!

De consiliul permanent al instrucțiuneī, orī de cel general, ca puterī neatfīrnātoare de politicā, numai douā cuvinte avem de zis. Cel di'ntāiū, chiar dupā un raport aproape oficial, are o acțiune care în fond se reduce tot la zero! Ministrul face tot deauna ce vrea; consiliul permanent remīne cu rolul ce-l au miniștrī pe līngā autocrațī! Consiliul general, până la un punct ales tot de ministru, orī zice amin la toate, orī dacā se opune, apoi asta se face tot pentru politicā, fiind-cā s'a întīmplat de s'au strecurat și cīțī-va din opoziție. La urma urmeī și acest consiliu *bate apa să aleagā unt!*...

Cu acestea încheem în privința precumpānirēi politice asupra învățămīntulū, lāsīnd la o parte multe lucrurī, cari ne-ar dovedi acela-și fapt, pe care l'am aretat mai sus. Ne putīnd trece peste marginile unū articol de revistā, sīntem silițī să ne oprim aice cu īntāiea pricinā dāunātoare învățămīntulū.

In numărul viitoriū vom desfășurā pe a doua.

L. GÎRBEA.

Prielnic sfat

Depănîndu-ți firul vieței
Intr'o lume rătăcită
In zădar gîndul ți-l sbuciumî
Ca să fii tu fericită.

Uită lumea ce te uită.
Și spre mine doru-ți mînă
Din piept jalea mi-o alungă
Fi-i pe gîndul meu stăpîna.

Și-amîndoî, plecați în lume
Să purtăm jug de nevoie....
Pe cînd gloata cea dușmană
Și-a cîntă cîntecu'n voie.

ISTORIEA ROMÎNILOR

(Vol. I) de dl. **A. D. Xenopol.**

Zilele acestea a ieșit volumul I-iu din scrierea d-lui A. D. Xenopol și a nume istoria veche a Romînilor.

Dl. A. D. Xenopol cuprinde sub acest nume faptele istorice petrecute în Dacia Traiană din cele mai vechi timpuri și până la întemeierea principatelor.

D-sa face cunoscute rezultatele la cari au ajuns cercetătorii asupra popoarelor celor mai vechi cunoscute că ar fi trăit în Dacia sau pe aproape de ȧea; apoi, mai ales în privința Romînilor, după ce se folosește de descoperirile mai nouă, aduce mult și de la d-sa, întărind ici, și colò, prin argumente sau citații nouă părerile D-sale.

Ieu, cum am spus și alte dăți, primesc de bune faptele istorice aduse de dl. Xenopol pentru a dovedi că Dacia a fost romanizată, că poporul romanizat n'a părăsit-o cînd au început năvălirile barbarilor, ci s'a retras la munți; de asemenea admit că urmașii coloniștilor lui Traian au dat naștere unui popor romanic, cu o limbă romanică și că la venirea Ungurilor se aflau în Transilvania și împrejur Bulgarî și Valahî cari au fost cucerii, dar nu zdrobiți de Unguri. Cu alte cuvinte sînt și ȧeu încredințat de locuirea neîtreruptă a unui popor romanic în Transilvania și în împrejurimi. Asta în potriva teoriei Röslerianilor, cari socot că

elementele romanizate au părăsit Dacia Traiană în vremea lui Aurelian și că tot elementul romanic astăzi vîțuitoriu la mieznoapte de Dunărea ie sosit în aceste părți de la 1000 în coace,

Pe de altă parte înse nu putem admite că poporul român, cu limba ce o vorbește astăzi în țerile de la mieznoaptea Dunărei, s'a dezvoltat aici în Dacia lui Traian. Cred di'mpotrivă că limba romînă astăzi vorbită în aceste părți a fost adusă de Romîni veniți de peste Dunărea, după 1000.

Cu alte cuvinte Ieu cred că Romîni s'au format și dezvoltat la mieznoapte de Dunărea, că Romîni și limba lor sînt roade ale peninsulei balcanice și nu ale regiunei Carpaților.

Ieu cred că Romîni au absorbit pe poporul romanic ce se formase din urmașii coloniștilor lui Traian, dar că din limba acelu popor au ramas destule urme în numele de munți, riuri, lacuri etc.

Dl. A. D. Xenopol pe cît de bine reușește a ne dovedi neîntrerupta aflare a unui popor romanic în partea muntoasă a Daciei Traiane, tot pe atîta de reu izbutește cu silițele ce face de-a explică după legile limbei romîne, prefacerile suferite de numele geografice.

Singurul chip de-a împacă faptele netăgăduite dovedite prin mijloacele istoriei cu încheierile nu [mai puțin de tăgăduit ale limbistice, iese ipoteza făcută de mine, că adecă urmașii coloniștilor lui Traian au ramas în Dacia și deci fac parte din poporul nostru, dar că Romîni s'au format dincolò de Dunărea de unde siliți de împrejurări s'au strămutat în mai multe rînduri (în trei mai însemnate) și au covîrșit, se vede prin număr, putere și cultură, elementul romanic mai vechiu și l'au absorbit.

Dl. A. D. Xenopol nici nu discută această ipoteză; pricina iese că d-sa crede că a găsit chipuri de a înăduși glasul limbistice. Voiu arêtă în acest articol că se înșală și tot cred că de la o vreme va fi silit să se plece adevărului.

* * *

Innainte de-a ajunge la Romîni, dl. A. D. Xenopol pățește

destul bucluc cu Sciții și mai ales cu Traci și a nune tot din pricina limbistice. D-sa, deși i-am atras luarea a minte asupra scrierei lui *D'Arbois de Jubainville* despre locuitorii primitivi ai Europei, tot se slujește de cercetări mai puțin științifice; de aceea pățimesc atita de mult dovezile aduse de D-sa că popoarele Scitice sînt foarte de aproape înrudite cu Persii și alte popoare eranice. Dar la Sciți cel puțin măcar, luîndu-se după *Müllenhoff**), tot nemerește bine spunînd că Sciții erau popor eranic; la Traci înse, luîndu-se după *I. Van den Gheyn*, se rătăcește.

În adevăr ieată ce zice D-sa la pag. 73.

„Nu se poate cere a se determina cu precizie căru grup al popoarelor arice aparținea ramura tracică împreună cu Geto-Dacii, nu atit din lipsa de elemente de determinare, cît mai ales din o altă cauză. În acele timpuri îndepărtate, apropiate de originile societăților, poate chiar ale neamului omenesc, rasele deosebite ce s'au caracterizat cu atit mai puternic cu cît au propășit cursul istoriei, erau încă departe de a înfăoșa acele puncte marcante de deosebire ce le desparte astăzi. Diferențele începuse a se accentua, însă erau departe de a determina cu siguranță caracterul raselor. Toțuși dintre toate limbele raselor arice nici una nu înfăoșază o apropiere mai mare cu dialectele trace din colțul sudic-răsăritean al Europei, ca aceea a Eranilor, adecă a vechilor locuitori ai Mediei și Persiei. Aceasta ne-ar conduce la ipoteza că Traci au fost ultimul popor aric ce s'a desfăcut din trunchiul asiatic pentru a veni în Europa, o concluzie cătră care suntem împinși și de așezarea Tracilor în Europa tocmai în punctele cele mai apropiete de Asia, începînd de la strîmtorile Bosforului, oare cum la gura vasului celui mare al Europei umplut de ultimele neamuri isvorite din adîncea Asia ca din o nesecată fntină.“

Acuma ieată pe scurt cum dovedește *d'Arbois de Jubainville* că Sciții erau Eranieni. În limba lor *r* primitiv aric nu se pre-

*) „Über Sprache und Herkunft der Pontischen Skythen“ publicată în „Monatsberichten der Königl. preuss. Akademie. Aug. 1886.

făcuse în *l*, dovadă rădăcina *ruks*, a străluci, care o găsim în numele unul popor scitic *Roxolani* și în numele *Roxana* a fetei lui Dariu, regele Perșilor, pe cînd în limbele ariace din grupa Europeană avem *r* prefăcut în *l*: *il-lustris*, în limba prusiană veche *lauxnos* (înstelat) etc. etc..... Alt fapt: consoana *k* iese prefăcută într'o șuerătoare la Sciții întocmai ca la Zenzî: în limba ariacă *akva* iese numele calului, și ast-feliu a ramas în toate limbele din grupa europeană sau s'a prefăcut alt-feliu înse nu în șuerătoare, pe cînd la Sciții se zicea *aspa* și la Zenzî *açpa*. Pe urmă mai arată că obiceiurile Sciților iese foarte asemenea cu ale Perșilor, după spusele tuturor autorilor vechi. Sciții nu lucrau pămîntul de cît foarte puțin și grîul cît îl făceau, îl vindeau; iese se hrăneau cu carne fieceartă, cu lapte și brînză de ieseapă. Pe urmă Sciții purtau pantaloni și ieseau nomazi". În privința timpului venirii lor în Europa nu lipsesc așa de tare datele, pe cît s'ar părea dlui Xenopol. *D'Arbois de Jubainville* spune că vor fi venit pe la 1500 înainte de Hristos și că iese sint cel din urmă popor indoeuropean care a năvălit în Europa. Sciții au adus fierul în Europa și o bucată de vreme au stăpînit asupra Slavo-Germanilor, iesear pe Celți i-au izgonit din basenul Dunărei. Puterea Sciților a fost mai mare în veacul al VII-lea înainte de Hristos. Celți și Germanii au cunoscut fierul de la Sciții; Grecii și Latini i-au cunoscut pe altă cale.

Acum în privința *Tracilor*. Mai întăiu *D'Arbois de Jubainville* arată că Frigienii ieseau tot din ramura Tracilor și pe urmă dovedește după cercetările lui Fick că Tracii (decî Frigienii, Tracii propriu ziși, Ilirii, Dacii, Geții) făceau parte nu din ramura asiatică a popoarelor indoeuropene, ci din cea europeană. Ieată și dovezile. La Frigieni roata se chîemă *kikle* cu *k* la început ca și în Grecește și nu cu o palatală ca în limbile asiatice căci la Zenzî se chîemă *ciakkra* și la Inzi *ciakra*. Cum vedem, la Frigii *k* primitiv se păstrase și *r* primitiv se prefăcuse în *l*, ca în limba Greacă și alte limbi din limba europeană: tot ast-feliu iese cuvîntul *kuon*, cîne, care iese de asemenea cu *k* și nu cu șuerătoare

ca în limbele asiatice *çvan* în sanserit și *çun* în zend); mai iese cuvîntul *brikismata* (un feliiu de danț), care cuprinde rădăcina *bhrak*, înse ne prefăcută în *bhraç* ca la Inzi.

Deci închipuirea lui *I. Van den Gheyn*, după care merge dl. A. D. Xenopol, ie zdrobită de dușmana veșnică a d-lui Xenopol, de limbistică: Traciî n'au nemică de împărțit cu Eraniî. Tot de părerea apărută de autoriu ie și dl. Hîjdău, dar părerea ie foarte greșită.

Se știe și mai mult. Fiek a reușit a dovedi că limba Tracilor nu trebuie numărată împreună cu cea elenă sau cu cea latină ori celtă etc.

De limba elenă se deosebea prin obiceiul de a preface pe *g* sau *gh* în *z*. Ieată exemplele frigiene: *zelkia* legumă, de la rădăcina *ghal* a crește; *zemelen* acuzativul cuvîntului ce însamnă rob de la rădăcina *gam*, a prinde; *zeuma*, izvor, din rădăcina *ghu*, a vărsă; *mazeus*, zeul cel mare, de la rădăcina *magh*, a putea. Ieată exemple și de la Traciî: *zalmoxis*, purtătoriu de manta, de la o rădăcină cu *gh*, cum se dovedește de pe grecescul *chlamys* și sanseritul *ghata*; cuvîntul *dizus* din *Tarpodizus*, *Ortudizus*; *Burtudizus*, care pare a fi din rădăcina *digh*, a zidi.

De asemenea nu trebuie de crezut că Traciî iewau înrudiți cu Macedoniî; aceștia iewau din grupa elenică, după dovezile limbistice aduse de Fick.

Ne mai mîerăm de un lucru cum de scrie dl. Xenopol, pag. 73, în bucată citată, că Traciî trăeau aproape de origina societăților și poate chiar a neamului omenesc? Poate *I. van den Gheyn* să fi crezînd că lumea ie veche numai de 6000 de ani, dar pe dl. Xenopol il știam cu alte păreri. Traciî și cu originea neamului omenesc! De! Ie prea boacăna, la naiba..... se poate la nevoie sfeterisi o sută două de ani, dar sutele de miî ie prea din cale afară.

La războaiele lui Traian cu Daciî vedem pe dl. A. D. Xenopol spunînd, fără dovezi, cîte-vă lucruri cari se cred alt-feliu de cătră cercetătorii mai noi.

Ast-feliu dl. Xenopol ne spune că Buriî a fost un trib dac și că au trimes lui Traian un sol cu un burete foarte mare pe care ȳeră scris cu litere latine că să se întoarne îndărept și să ȳie pacea. Pe de o parte lucrul ȳe foarte ciudat și moda de-a scrie pe bureȳi ne pare destul de caraghioază; dar cum remîne cu dovezile aduse de Dierauer, citat de *de la Berge* că așă zisul burete de pe columna lui Traian ȳeră un scut sau vre-o podoabă pentru cal? Cum remîne cu spusele lui *de la Berge* că Buriî ȳerau un popor german din regiunea Vistulei, aliat credincios al Romanilor și nu trib dac? Cum remîne cu explicația că în textul grecesc al lui Dion ar fi fost $\mu\acute{o}\nu\alpha\tau\epsilon\varsigma$ care însemnă și *garda săbiei*? Nu ȳe mai de crezut că Buriî vor fi fost în adevăr aliaȳi ai Romanilor și că scrisoarea vor fi adus'o ascunsă în teaca sau în garda unei săbii, cum ȳeră obiceiul? Cel puțin de ce nune spune dl. Xenopol pricinele pentru cari nu primește părerea lui Dierauer și a lui *de la Berge*.

Pe urmă *de la Berge* arată că în războiul întâiu au luat parte 18000 de legionari și 7000 de aliaȳi, de ce ridică d-sa numărul la 60,000?

Pe urmă la pag. 147 ne vorbește autorul de niște remășiȳi de stîlpî de piatră ce s'ar vedeă în Dunărea la Celeiu lîngă Corabia, la o egală departare de gura Oltului și de a Jiului. Ieată ce spune Lambrior, de bună samă după *de la Berge*, în cursul său de istorie pag. 21: „Cît despre dărămăturile ce se acopăr de apele Dunărei la Celei, pe care unul le-au luat drept remășiȳele podului lui Traian, ȳear alȳii au pretins că sînt remășiȳele unui pod făcut aicea de Constantin cel mare, nu sînt nici una nici alta, pe cuvîntul că nici nu există. Cercetările făcute de compania de navigaȳiune a Dunărei n'a descoperit nici o urmă de stîlpî de piatră. Blocurile de pietrărie văzute de pe ȳermuri sînt remășiȳi de fortărețe construite în veacul de mijloc pe ȳermurile fluviului și astă-zî acoperite de apele lui, din pricina schimbărei neconținute a albiei Dunărei“.

Pe ce cercetări mai nouă se întemeează dl. Xenopol spu-

nîndu-ne că la Celei a fost pod de pîetră făcut de Constantin cel Mare? (pag. 147 și pag. 314).

Maî iese un punct. *De la Berge* și Lambrior, după dînsul spun că Sarmisagetuza a căzut în mînele Romanilor în urma războiului I-iu și că prin tractat a fost lăsată în mînile Romanilor și chiar Ieră garnizoană romană în iewa; decî la al doilea război, spune *de la Berge*, că Trăian a atacat alt oraș dac, noua capitală. Dl. Xenopol înse nu admite asemenea lucru; de ce?

* * *

La pag. 171 și 172 se încearcă dl. Xenopol a sfîimă argumentul celor ce întemeindu-se pe faptul că în limba romînă sînt cuvinte primite din limba elenă și nu din greaca modernă, aretînd că au putut întră asemenea vorbe de la coloniștii greci aflători în Dacia Traiană, cum ni-î și arată inscripțiile.

Dar întăiū dacă au putut întră asemenea cuvinte în limba vorbită de urmașii coloniștilor lui Traian, nu urmează că nu vor fi putut întră și maî cu ușurință la poporul romanizat și locuitorî în partea mijlocie și nordică a peninsulei balcanice. Prin urmare nu se pot scoate din elementele grecești vechi ce-vă folositorî părerilor lor nicî cei cari admit că limba romînă s'a format în peninsula balcanică, nicî ceialaltî.

Orî cum iew bine că dl. Xenopol a aretat cum că argumentul n'are valoare în potriua teoriei D-sale*).

La pag. 174 și 175 după ce arată dovezi că au fost și coloniștii de neam Trac în Dacia, pe lîngă că și Daciî iewau Traci, scoate încheiere că elementele așa zice albaneze pot fi explicate ca remase de la Daci și coloni Traci și Iliri.

Dar aice iew nenorocit dl. Xenopol, pentru că se poate dovedi că elementele albaneze din limba romînă nu sînt toate în-

*) In treacăt pătește și la pag. 171 dl. Xenopol o șotie cu limbistica: Ne spune că *pus* lat iew de la grecește πύων, *super* de la ὑπέρ și *sub* de la ὑπό!! Ca și cum n'ar fi lucru răzdovedit că limba latină iew soră cu cea greacă, dar nu făcută din iewa!

trate, vremea cît a stat Dacia sub Romani, ci unele tîrziu în veacul de mijloc. *Deci patria Romînilor a fost vecinã cu a Albanajilor pînã tîrziu în veacul de mijloc și deci Romîni s'au dezvoltat în peninsula balcanicã. Tot ast-feliu este și cu elementele grecești primite în cursul veacului de mijloc și deci în peninsula balcanicã și nu în Dacia.*

Vor fi avut urmașii coloniștilor lui Traian elemente grecești vechi și elemente trace primite așa cum ne spune dl. Xenopol; dar Romîni au asemenea elemente primite și în veacul de mijloc. La acest argument limbistic nu poate dl. Xenopol să răspundă nimic. Iată și exemple. Dacă vorba *ghiãmp* ar fi intrat în limba romînã de la 106—275, de oare ce prefacerea lui *k* și *gh* în șuerãtoarele *ce* și *ge* s'a întîmplat mai încoace din *ghiãmp* s'ar fi făcut *giemp*, *gïmp*, *gîmp* și nu *ghimp*. Pãstrarea lui *gh* dovedește cã *ghiãmp* a intrat în limba romînã dupã prefacerea grupeii *ghi* în *gi* și înaintea de prefacerea lui *ã* precedat de *i* în *e* și de asemenea înaintea de prefacerea lui *e* în *i* acc. în *i* înaintea de *mp*. Cuvîntul *ghiãmp* a intrã ce-vã înaintea de nãvãlirea Slavilor sau chiar dupã nãvãlire, cãci și în elementele slave *e* se prefacã în *i* (*sfente-sfinte*), iar *ghi* nu se prefacã în *gi*, și nici *ghe*, *chi*, *che* nu se prefacã: *chiselitã* (*chiselacru*), *chișcã*, *chitã*, *chitã*, *chicã*, *chilav*, *ghibaciũ*, *ghizdeiũ*, *ghizdele*, *rãchitã*, *smoãhinã*. Tot ast-feliu este *ghiuj* despre care dl. Hîjdãu ne spune cã-i albanez; și acesta a intrat mult mai tîrziu de cît colonizarea Daciei și de aceea nu s'a prefãcut în *giuj*.

Mai avem cuvîntul romãnesc *noian* care-i din albanezul *uiana* și dupã esplicarea lui Lambrior cu *n* începãtoriũ remas din poziția *in*. În cuvîntul *noian* vedem *an* ne prefãcut în *in*. Noi știm înse cã prefacerea aceasta s'a întîmplat dupã nãvãlirea Slavilor, de vreme ce cuvintele slave ca *smentana*, *jupan*, *stana* s'au prefãcut în *smîntînã*, *jupîn*, *stînã*. Dar *noian* neavînd aceastã prefacere, firește cã a intrat în limbã dupã nãvãlirea Slavilor și dupã începerea prefacerii grupeii *an* în *in*. *Așã dar Romîni ie-*

rau amestecați cu Albanezii și după năvălirea Slavilor; deci prin veacul al VII-lea etc. Romînii erau în peninsula Balcanică.

La pag. 202, 203, 204 vorbește despre întinderea Daciei Traiane și părăsește obiceiul așa zișilor noștri istorici cari ne tot bat capul că Dacia se întindea între Tisa, Nistru și Dunărea. În adevăr ruinele Romane și drumurile se află mai numai în Oltenia, Banat și Transilvania. Pe urmă Eutropiu ne spune că perimetrul Daciei Romane era de un milion de pași, adică, după dl. Xenopol, la 1480 de kilometri, pe cînd Tisa singură ie lungă de peste 1000 kilometri și deci măsura pe Tisa, Nistru și Dunărea nu se potrivește de feliu. În Moldova sudică înse iese un val de pămînt care era apărut de lagăre de soldați, de asemenea se știe că la nordul Dunărei era și o cetate romană. Deși aceste întăriri erau menite a apăra Dobrogea, dar în lucru nefiind că se vor fi romanizat și barbarii din aceste părți, fiind supuși înfrîngerii legionarilor romani. De asemenea, deși domnia Romanilor era întemeiată mai ales în Oltenia, dar tot s'au aflat urme de așezăminte romane în apropiere de București, de Giurgiu și în regiunea muntoasă. Cum că Romanii supuseseră la tribut și pe barbarii așezați dincolo de hotarul Daciei se vede și de pe o inscripție citată de dl. Xenopol și din care aflăm că Valerius Valentinus edilul coloniei Gordiane Napoca a înscris la dare regiunea Sameșului cu acea de peste val.

În privința organizării Daciei romane sînt lucruri foarte însemnate și nu putem face alta de cît să trimitem pe cetitori la cartea d-lui Xenopol, unde vor vedea că în Dacia mai mult se lucrau minele de sare, de aur, de aramă, de pîetră și se scotea lemn din munți; în privința agriculturii amăruntelile sînt foarte puține, dacă nu lipsesc de loc, deși nu credem să se fi părăsit producerea de cereale care o aveau și Dacia, dovadă columna lui Traian.

La pag 209 se încearcă dl Xenopol a scăpa de întîmpinările ce i-am făcut în privința cuvîntului *Severin*. Ieu am zis că nu poate fi păstrat din *severinus* și anume nu prin limba

română. Dl Xenopol ne aduce o diplomă militară în care se pomenește de un locuitoriu din colonia Malvensă care a făcut slujba militară în *castrele nouă Severiane*. Întăi nu-i sigur că pomenitele castre severiane să fi fost în Dacia; și chiar de ar fi fost, atunci, deși numele s'ar fi păstrat de la Romani, dar am avea dovadă că nu l'au păstrat Români, după cum susțin și despre *Traian, Tisa* etc. Dl Xenopol vrea să se mîntuie de întimpinarea mea pe motivul că „regulele fonetice ale schimbărei sunetelor nu se aplică la numele proprii, cari neavînd înțeles, urmează niște reguli deosebite, precum vom vedea-o și la alte exemple mai jos“. Nota de la pag. 293 completează cele spuse aci. „Regula fonetică a schimbărei lui *a* înaintea de *n* în *i* nu se aplică la numele proprii, de oare ce toate numele păstrate de la Romani în cari se întîlnește pe *a* înaintea de *n* au păstrat sunetul *an* și nu l'au prefăcut în *în*, precum s'a întîmplat lucrul în cuvintele comune.“ Mai departe d-sa pretinde că numele *Anton* ie de origină romană și păstrat neîntrerupt în limba română, arătîndu-ne că erau în Dacia Romană oameni pe cari îi chîemă *Antonius*. Ne arată de asemenea că numele *Alexandru* sau *Lisandru* sînt din *Alexander* nume de asemenea obișnuit în Dacia. Tot între acestea numără cuvintele *Traian* sau *Troian*, *Vulcan* (munte, pas și sat), apoi și numele *Crestianilor* din *muntele Crestianilor*.

Reu se înșală dl Xenopol. Mare bucluc mai are D-sa și cu limbistica: Remîne înse de știut care de care: Birui-vă filologia pe dl Xenopol și-l va aduce la calea cea adevărată? Ori va sfărma dl Xenopol această supărăcioasă știință?

Întăi iese cuvîntul *Andrei* care se află astă-zî sub forma *Andri* sau *Andrei*; dar într'un document din Galați publicat de dl Gaster în chrestomatia D-sale volumul I-iu aflăm *Îndrei* *). Iată d-le Xenopol forma veche românească a numelui, *Andrei* ie întrat tîrziu; o bucată de vreme a fost

*) Documentul ie de la 1642 și se află în chrestomatia citată la pag. 93 și ie păstrat în colecția Academiei romîne.

dublețul *Îndreiū* și *Andreiū*, până ce sub înriurirea beserecei și a modei s'a pierdut forma veche. Mai multe nume proprii au pățit aceeași pățaranie.

Ast-feliū iese numele *Necoară* alătura cu *Necolai*. Din forma greacă *Nicolaos* s'a făcut o formă *Necola* în limba română veche și din aceasta prin prefacerea lui *l* în *r* și a lui *o* în *oa* am avut *Necoară* care se află în documente vechi și din cari avem a-zī nume de sate: *Nicorești*, etc. apoi iese un diminutiv *Nicoriță* chiar aice în Iași la o beserecă. Astă-zī acest nume a pierit și iese înlocuit prin *Necolai* sau *Niculai* tot grecesc, dar mai nou. Întocmai ca la *Andreiū* și *Îndreiū*. Ieste și cuvîntul *Giurgea* și *Gheorghe*, amîndouă din grecește. Cel di'ntăiū iese vechiū vedem că are pe *Ghe* trecut în *ge*, dovadă că-i mai vechiū de cît năvălirea Slavilor; pe cînd *Gheorghe* iese mai nou și nu are prefacerea aceasta. Acuma numele se întrebuițază foarte rar ca propriu la Romîni (la Unguri romanizați avem înse *Giurgiu* care pare a fi numele romănesc) se află înse ca nume de familie și în nume de sate ca *Giurgești* & ... Deci tocmai ca la *Andreiū—Îndreiū*, *Necolaiū—Necoară*, *Gheorghe—Giurgea*. Tot în această categorie iese *Vasile—Văsiū*, *Măriea* și *Măriea* poate și *Ioan—Ion* (acest din urmă din *Ioanu—Iuinū*, *Ion*).*)

Din toate acestea credem că va vedea d-l Xenopol că nume ca *Anton* (care nici nu se întrebuițază de Romîni) iese nou și dacă am avut un derivat din *Antonius*, acea va fi fost *Întuiū* sau *Untuiū*. Va vedea de asemenea că regulile fonetice se aplică și la numele proprii, deși n'au înțeles. Va vedea de asemenea că numele vechi romănești au fost alungate din limbă de besereca grezizată și slavizată și de a tot puternica modă; va vedea deci că n'are nici o temeiū pentru a admite că *Vulcan* și *Vâlcea* ar fi de origină romană și nu cuvinte curat slavone în strînsă legătură cu *Vâlcea* și cu cuvîntul slav care însumă *lup*: *Vlăc*. Ieu

*) Despre *Necoară* și *Giurgea* a scris Lambrior în „Convorbiri literare“ în „Îndreptariu“ Pe lingă *Îndreiū* iese și *Indre—Andreas*. *Ț*

*Muntele e și o floare năvălăim în, care în
Urdova se cheamă mureta, dar altceva de
muntele mureta.*

mă aștept să se afle orî în popor orî în texturi vechi *Vlăcea*, *Vlăcan* sau *Vălcan*. Ie vorba de *lup*, d-le Xenopol și nu de zeul șchiop de amîndouă picioarele. Ieu mă îndoiesc și de existența formelor *Traian* și știu numai de *Troian* care ie luat de la Slavî, mă îndoiesc și de *Hristianilor* cuvînt de asemenea slav. *Traian* și creștian au mutra de născociri de ale învățașilor lacomi de latinisme. Cît despre *Alexandru* Ieu cred că va fi fost în romănește, pe vremea cînd se zicea *Îndreiu*, *Necoară*, *Giurgea*, *Văsiu*, dar sub formă *Aresîndru* &.

Dar dl Xenopol din dorul ce-l zorește de-a afla toate după placul teoriei D-sale face și alte încercări desperate de-a dovedi că nume proprii de cetăți, riuri, munți s'au păstrat de la coloniști pînă la noi prin limba romînă. Ast-feliu D-sa socoate că „*Tărchiu* iese o prefacere după toate regulele din *Tarpeia* latinesc“ (pag. 292). Dar de unde dl Xenopol? De cînd se prefacă *peia* în *piia* și aceasta în *chiie*? După ce legi? Poștiți de le citați. D-sa crede de asemenea despre cuvîntul cumanic *Caracâl* că ie din *Caracalla* și pentru ca să-i vie îndemînă născocoște de la D-sa că ieră accentuat pe ante penultimă *Caracalla*, cînd *a* din penultimă fiind lung, accentul ie pe dînsul și deci *Caracalla*. Despre *Mehadiea* ne spune: iese derivat de la acel roman de *Ad-Mediam*, prin metateza lui *Ad-Mediam* în *Meaddiam*, care schimbînd accentul și întărind pe *d*, a păstrat și sunetul acestuia neprefăcut în *z*, după cum s'a făcut bună-eară în *mează* din *media*.“ Aceste salturi mortale și neprefacerea lui *d* în *z* în aceste împrejurări au putut să se facă în altă limbă, dar romănește nicî odată.

La pag. 300 silinșile d-lui Xenopol sînt uriașe, dar în zădar se chinuște că nu se vede nicî un sporiu. D-sa ne spune că prefacerea lui *t* în *ț* înnainte de *i* neaccentuat nu iese, dovadă *particella* din care avem *părticea* și nu *părțicea*. Dar dl Xenopol uita întăiu că *i* din *particella* clasic ieră scurt și deci forma populară ieră *partecella* și prin urmare nu aveă *t* de unde și cum se prefacă în *ț*. Pe de alta parte a uitat că *i* nu ieră accentuat în *terțio* = *țerțiu*, *țerț*; nicî în *laudati* = *lăudași*; nicî în *multi* =

muți, envetiare=învățare; negotio=negoț; nutretio=nutreț; pretio=preț; putio=puț; etc...

În nota 16 de la pag. 300 se încearcă dl autoriu a tăgădui și generalitatea legei prefacerii lui *t* în *ț* înaintea de *i* la cuvintele comune, „Cuvintele latine în *ti* păstrate în românește nu au urmat un singur mod în prefacerea din limba mămă în a noastră. Ast-feliu *tibi* cu *i* scurt a dat contra regulei, după care n'ar fi trebuit să sa sibileze, *ție*, pe cînd *timeo* tot cu *i* scurt a dat *tem* și *tilia*, *teiu*. *Tingo* cu *i* lung, care ar fi trebuit după aceea regulă să dea *țing*, a produs mai multe compuse toate cu *t*, *ating*, *înting*; *iear titio* cu *i* nu a dat nici pe *e* nici pe *i*, ci a schimbat pe *i* în *ă*: *tăciune*. Cînd constatăm o asemenea neregulă în prefacerea unui sunet, nu ne iese permis a susține neschimbarăa lui *t* în *Tisia*—*Tisa*, deși iese urmat de *i* lung și accentuat; după analogia lui *ating înting*?“

Dar dl Xenopol se înșală amarnic. Verbul *tingo* n'are nimic de împărțit cu *ating*, acesta-î de la *atingo* (ad+tango) și are *i* scurt și deci *ating*, și apoi *ating*. Ce are a face *ating* și cu *tingo* (zugrăvesc)?

Verbul *înting* ie în adevăr derivat de la *întingo*, dar iera cu *i* scurt și deci popular avem *intengo*, de unde regulat *înting*. Că la *întingo* iera *i* de după *t* scurt din natură se vede de pe formele romanice *esp.* *tenir*; *cel.* *tenyir*; *prov.* *tengner*, *tenher* fr *teindre* (vezi Cihac Dicț. vol. I).

Despre *titione*, *tăciune* ie altă chestie: a fost *teciune*, cum se și mai zice, și apoi *e* s'a prefăcut în a după *t* ca și în *tenero*—*tănăr*, *tînăr*.

Deci până acolo ie minunat de bună legea și numai d-l Xenopol caută nod în papură. Chestie ie așa: unui *i* scurt clasic îi corespunde în latina populară un *e* închis: *tilia telia*, *mili-um melio*, *titionem*—*tetionem*, *tingo*—*tengo*, *stingo*—*stengo*, *lingua*—*lengua* & c. Și înaintea acestui *e* nu se schimbă *t* în *ț*, *d* în *z* & c. De altă parte *e* deschis popular (corespunzătoriu lui *e* scurt clasic) s'a prefăcut cînd iera acc. în *ie* și, înaintea de acest *i*, *t*

a trecut în *t*: *terram, tierram, țieră* &. *T* a mai trecut în *t* înaintea unui *i* popular care corespundea cu *i* lung clasic: *multi—mulți, subtile—subțire* &. *T* a mai trecut în *t* înaintea de *i* făcut din *e* în finalele *eus, ea, eum*: *puteum, pop. putio—puț*. Așa iese legea și n'are excepții. *Tibi, sibi, mihi* nu s'au păstrat în limbele romanice, prototipele noastre se reduc la *ti, si. mi* cu *i* popular, care preface pe *t, și s, în t, ș*. — *Ție* nu iese de fellu din *tibi*; Ie numai o aparență, d-le Xenopol; decî în zădar v'a fost munca, tot filologia rămîne biruitoare, strigă și D-ta ca Iulian Apostatul: „Aî învins Galileene!“

Din cele spuse acoloa urmează că toate năcazurile ce-și dă domnul Xenopol cu numele geografice nu-l duc nici la un liman. Toate aceste nume n'au fost pururea în gura Romînilor, ei au intrat, drept vorbind, foarte tîrziu în limba romînă, a nume după 1000.

Pentru amăruntelile greșelilor ce face D-sa la toponimie trimet la studiul mîeu „Teoria lui Rössler“ publicat în anul al IV-lea din „Contemporanul“.

Să trecem acum la alt punct. Dl. Xenopol, ca și alți istorici, ba chiar și un filolog d-l Onciul, sînt de părere că limba romînă a lost ruptă în trei dialecte prin năvălirea slavonă, decî, prin veacul al VI-lea sau al VII-lea după Hristos, sau, cum zice d-l Xenopol în special, desfacerea s'ar fi făcut din cauza năvălirii bulgare, în veacul al VII-lea.

Să vedem.

Dacă desbinarea Romînilor ar fi fost pricinuită de năvălirea Slavilor, atunci ar fi trebuit să nu fie fenomene comune tuturor dialectelor romînești și în același timp suferite și de elementele slave intrate în limba romînă. Căci dacă năvălirea slavonă ar fi sfîrtecat poporul romîn în trei părți și decî ar fi pricina formării celor trei dialecte, atunci elementele slave ar fi intrat în deosebi în fie-care dialect și n'ar fi putut să se supună de cît la prefacerile suferite de acel dialect și nici de cum la cele mai vechi cari s'au întîmplat înaintea de sfîrtecarea. Iar dacă sfîrtecarea sau sfîșiarea poporului romîn în trei grupe s'ar fi întîmplat din

pricina năvălirei Bulgarilor atunci numărul de prefaceri fonetice sau gramaticale etc. mai nouă de cât năvălirea Slavilor și în acela-și timp mai vechi de cât rumperea nației în trei trupuri ar fi foarte mic, de vreme ce năvălirea s'a început în veacul al VI-lea, iar a Bulgarilor în al șeptelea.

Acuma ne rămâne să vedem cum se petrec lucrurile în limba română. Aice numai limbistica ne dă răspunsuri nesupuse la îndoeală și numai Iea poate să ne ajute a lămuri această parte întunecată a istoriei poporului român. Cel care desprețuește limbistica sau socoate că poate născoci legi și excepții așa cum îi vor veni la îndămină firește că va trebui să nu se folosească de descoperirile acestei științe și toată ocupația filologică a unui asemenea cercetătorii se va reduce la tertipurii pentru a scăpa din strimptorare. Cazul d-Iuî Xenopol îe foarte plin de învățămînt. D-sa cu o strădănuință vrednică de laudă și cu o ghibăcie rară a adunat și de la prietenii și de la dușmanii și a alcătuit un arsenal plin de dovezi în privința faptului că urmașii coloniștilor români și a indigenilor romanizați n'au pîerit în Dacia Traiană și că Ungurii au găsit în aceste părți Slavi și Valahii pe cari i-au supus. Decî după istorie nime nu se poate îndoi despre neîntrerupta viață a elementului romanic în Dacia Traiană. Inse pe cât de norocos a fost în adunatul dovezilor ictorice pe atîta de nenorocos a fost în privința chestiei de limbă. În zădar îi iese tot zbućumul și nici măcar nu discută întimpinările ce i s'au adus în această privință.

Dar să urmăim cu dezvoltarea problemei de mai sus.

Iată un șir de prefaceri ale lui *a* accentuat cari s'au întîmplat nu o dată, ci una după alta. *A accentuat urmat de n simplu, de mp, mb sau n urmat de altă consoană s'a prefăcut în on cu o nasalizat ca în franțuzește; apoi on a trecut în in; apoi, peste un timp, acest i a trecut în i, dacă avea i înaintea ori dacă în silaba următoare iese e sau i; în alte împrejurări, cînd urma u sau o în silaba următoare, i a trecut în u. Tot această serie de*

prefaceri a suferit și a începătoriu neaccentuat și cel original latinesc și cel provenit din e neaccentuat inițial.

Pentru mai bună plasticizare ieată exemple:

amblo, omblu, îmblu, amblu; ante, onte, înte, inte (la noi în vorba înaintea, mainte); *crestiano, creștinu, creștinu, creștinu; anemam, anemă, onemă, înemă, inemă; entunereco, antunereco, ontunereco, întunerecu și untunerec.* (în Coressi).

Dar de oare ce sînt și cuvinte slave ca *jupanu, smentana, stana* în care *an* a trecut prin fazele *on*, la *în*, urmează că prefacerea aceasta a început după năvălirea Slavilor. Acuma dacă Slaviî au năvălit în veacul al VI-lea și mai ales în al VII-lea urmează că prefacerea a trebuit să înceapă prin veacul al VII-lea. În adevăr a trebuit să treacă măcar o generație două de oameni pentru ca Romîniî să se amestece cu Slaviî și să fi primit multe cuvinte slave, căci nu putem admite că nu primiseră Romîniî în limbă cel puțin o sută două de cuvinte de la Slavî la momentul cînd aveau trei cu grupa *an*. Apoi fie-care prefacere, cum ie pasul de la *an* la *în* nu se poate face rîpede și acea generație de oameni care a zis în copilărie *lană* nu va zice *lonă* la bătrîneț; de asemenea nici copii celor ce ziceau *lană* nu vor avea cum să sară la *lonă*; trebuie deci două trei generații de oameni numai pentru trecerea de la *an* la *on*, deci o sută de ani cel puțin. Tot ast-feliu și pentru trecerea de la *on* la *în* și de la *în* la *un* sau *in*. Cu alte cuvinte, dacă prefacerea grupeî *an* s'a început în veacul al VII-lea la sfîrșit apoi tocmai în al nouălea la sfîrșit va fi ajuns la *în* și în al zecelea la *in* sau *un*.

Și ie de notat că toate aceste prefaceri sînt mai nouă de cît năvălirea Slavilor și mai vechi de cît rumperea limbei romîne în dialecte; deci după năvălirea Slavilor poporul romîn a mai trăit nedesfăcut în trei trupuri, cel puțin 300 de ani.

Dacă ne uităm la alt șir de prefaceri ale lui *e*, dăm peste acela-și fapt și ajungem la aceea-și încheere.

În adevăr: e accentuat urmat de *n*, *mp*, *mb* și precedat de labiale s'a prefăcut în *i*, dacă n'a fost în silaba următoare e sau

i; peste un timp **a** început altă prefacere a lui **e**: **e accentuat** urmat de **n**, **mp**, **mb** s'a prefăcut în **i**; peste altă curgere de vreme: **e accentuat** s'a prefăcut în **ea**, dacă în silaba următoare se află **e** sau **ă**.

leată și exemple :

vento, vîntu; sfento, sfîntu; sfentă, sfîntă; cuvento, cuvîntu; sfenți, sfînți; sfente, sfinte; cuvente, cuvinte; pleno, plinu;

plenă, plină;

legă, leagă; lege, leage;

Și aceste prefaceri cari sînt mai nouă de cît năvălirea Slavilor, de oare-ce se aplică la elemente slave, au cerut cel puțin 300 de ani pentru a se produce.

Deci fără **a** mai înmulți exemplele de asemenea fenomene fonetice, foarte numeroase, vedem că din cele spuse urmează un adevăr peste puțină de răsturnat anume că nu **a** fost năvălirea Slavilor pricina rumperei unității.

Bulgarii n'au putut fi nici **ieî**, căci **ieî** năvălind în veacul al șeptelea, aceste prefaceri nu au putut avea vreme să se îndeplinească. La năvălirea Bulgarilor de abieă **an** va fi ajuns la **on** și de abieă se va fi îndeplinit prefacerea lui **e** în **î**. Celelalte sînt mai nouă de cît năvălirea Bulgarilor.

Din cele spuse până aici urmează deci că toți Romîni au trăit împreună până pe la 1000. Unde? Nemic nu ne spune că în Dacia lui Traian, cînd, cum am aretat, elementele albaneze îi leagă în peninsula balcanică. Afară de acestea chiar putem areta în peninsula Balcanică locurile unde s'au dezvoltat cele trei dialecte.

Dialectul cu labialele schimbate înainte de **i** (**pi**=**chi**, **bi**=**ghi**) și cu **n** neprefăcut între vocale în **r**, s'a dezvoltat prin Tracia și Macedonia, ie așa zisul dialect macedo-romîn.

Dialectul cu labialele neschimbate înainte de **i** și cu **n** neprefăcut în **r** între vocale (care a-zî ie dialectul literar al Romînilor și se vorbește pretutindenea în Dacia Traiană mai mult sau mai puțin curat) s'a format în Serbia veche, în împrejurimile la-

cului Scutari, unde documentele sîrbești de la 1200—1340 ne arată populație romînească vorbind acest dialect.

Dialectul cu labialele neschimbate înainte de *i* și cu *n* neprefăcut în *r* între vocale s'a dezvoltat în partea Nord-Vestică a peninsulei Balcanice și de acolò s'a întins în Istria de azi.

Aceste trei felii de Romîni erau alăturate în Dacia lui Traian încă din veacul al XV-lea și'n acest veac putem constata din documente că se vorbeau în aceste părți. Poate din întîmplare, cea mai veche carte scrisă romînește o are dialectul cu $n=r$ (*Manuscriptul de la Voroneș* despre care vezi „Contemporanul“). Astăzi după luptă de veacuri dialectul cu $n=r$ ie aproape stins cu desăvîrșire; dialectul cu labialele schimbate, deși biruit și privit ca vorbă țerănească (în Moldova etc.) ie încă foarte viu; iar dialectul cu labialele păstrate și cu *n* neprefăcut în *r*, plin de noroc a ajuns limba literară a Romînilor.

Chiar de pe chipul cum aflăm aceste trei dialecte împletecite și amestecate aice în Dacia, chiar din cele mai vechi timpuri, vedem că nu s'au dezvoltat aice aceste trei dialecte, ci ațurea, cum am zis, peste Dunărea.

Prin urmare, până ce se va dovedi că greșesc, ieu sînt încredințat că limba romîna ie născută și crescută în peninsula balcanică din limba romanică vorbită de Tracii și Ilirii romanizați și că după o mie a fost adusă de emigranți romîni din peninsula balcanică în Dacia lui Traian. Pe de altă parte, contra lui Roesler, sînt încredințat că Dacia a fost romanizată, că urmașii coloniilor lui Traian și a Dacilor romanizați n'au përit, ci au trăit neîntrerupt în Transilvania, că au fost supuși imperiului întăiul bulgar, că au fost cucerii de Unguri și că mai apoi au fost absorbiți și romînizați (nu romanizați) de Romîni venii de dincolo de Dunărea, mai culți, mai bine organizați și de bună samă și foarte numeroși.

Cum că aști Romîni n'au venit toți o dată ie sigur; ie chiar de crezut că mai întăiul vor fi venit de cei ce vorbeau un dialect, apoi de cei ce vorbeau altul. Se poate ca unii să fi venit chiar din

vremea întâieii împărăției bulgare, iar alții după căderea ieii și alții în sfârșit după căderea imperiului al doilea Romîno Bulgar. Toate aceste chestii cari până acuma nici n'au fost atinse de cercetătorii noștri vor trebui dezbătute de-a măruntul, atunei cînd istoricii noștri nu se vor mai teme a spune adevărul adevărat și cînd din reu înțelese interese patriotice și naționale nu se vor crede datorii a apăra o cauză care așa cum au luat'o ieii de hortiș ie tot atît de absurdă ca și teza de asemenea dictată de interese naționale și politice maghiare și cunoscută sub numele de teoria lui Roessler.

* * *

Ar fi încă multe de spus și mai multe în bine de cît în reu despre celelalte chestii tractate de d-l Xenopol, dar din cele spuse va vedea orî-cine cît de mult merită să fie citită o lucrare istorică, atît de serioasă din toate punctele de vedere, afară decel filologie, și tocmai de aceea m'am îndeletnicit în această recenziune mai mult de chestica filologică și de chestica Roessleriană legată cu dînsa.

IOAN NĂDEJDE

DIN LUCRARILE INEDITE ALE REPOSATULUI LAMBRIOR.

Prin bunătatea doamnei Lambrior sîntem în stare a face cunoscuta lumii științifice o serie însemnată de lucrări filologice ale lui Lambrior.

Începem cu publicarea notițelor ce aflăm în dicționarul lui Cihac *).

Tom. I. *Éléments latins.* University Library Cluj

pag. 6. „Intr'un document din 1588 Iași, avem de 11 ori *cici* pe care dl. Hîjdău îl apropie de italianescul *quici* care se află în Dante și în compusul *quiciritta* pentru *quiritta* vezi „Cuvente den betrăni“ p. 221“.

pag. 15. În privința originii sufixului *aș* dl. Hîjdău „C. d. B“ pag. 287 spune că atunci cînd nu-î deminutiv (degetaș), nici de origină ungurească (or-aș), nu vine din latinescul *aceus*, dar ori din forma arhaică *asius* pentru *arius* ori din lat. *arius* prin $r\dot{i}=rj=r\dot{s}$ în ș ca în dialectul țaconiean. Compară *ceriu* — *cerșut*. În ori ce caz pentru înțeles $arius=aș$ “.

Despre cuvîntul *ardeiî* dl. Hîjdău „Cuv. d. Betr.“ p. 309 glosariu la cuvîntul *usturoiî*, observă că tipul din latinește *ardivium* ar fi dat romînește *arziî*, cum *tardivus* a dat *tîrziu*; ar

---

*) *Dictionnaire d'étymologie daco-roman.* Éléments latins. x... par. A de Cihac. Francfort s) M. Ludolphe. St.-Gear 1870.

putea veni, urmează dl. Hîjdău, de la un tip *ardilium*, ca *meiū* de la *miliū*, *teiū* de la *tiliū*; dar iese mai probabil că-î o formație românească prin ajutoriul sufixului *eiū*, ca *țifeiū*“.

pag. 22 la cuvîntul *bărbier* de la Cihac pune notă că-î din franțuzește luat.

pag. 33 la *caié* (căiea) pe care Cihac o aduce de la un tip latinesc *clavella*, Lambrior pune la margene semnul (?).

pag. 45. „In Muntenicia *cîrnat*, de unde urmează că moldovenescul *cîrnaț* iese prefăcut sub înriurirea înmulțitului. H. C. d. B. p. 292“ *).

pag. 49. „*Șarpele celuimă*. Palica din Orăștiea din 1581. Chrest. Cipariu p. 51.

pag. 63. Dl. H. „C. d. B.“ p. 274 leapădă etimologia lui Cihac și scoate vorba *crierii* din albanește *crie* (cap) plus *re*, ca *spinare* de la *spina*“ **).

pag. 67. „Dl. H. în glosariul publicat în C. d. B.“ p. 274 află *culme* cu înțeles de „criniere de cheval“ coamă.

pag. 77. „*Desvoalbere*=meșteșug, ghibăcie. „O admirabilă pereche logică (dis-in-volve) pentru italianescul *disinvoltura*, pe care Francezii, neavîndu-l a casă, au fost siliți să-l iese pe întregul din italienește“. C. d. B. Hîjdău p. 276.

pag. 77. „*dichis* (instrument, ustensile) dl. H. d. B. p. 276 îl scoate din *de clusum*; pentru înțeles se aproprie de italianescul *chiuso*=gard, ogradă“.

pag. 79. Intr'un document din Iași, datat din anul 1680. (Arhiva lui Hîjdău I. p. 140) avem *doftorului*“.

pag. 82. „Dl. H. „C. d. B.“ p. 275 află *dereage* cu înțelesul latinescului *dirigo* (je dirige) și adaugă că *ridic* și *diridic* ale d-lui Cihac n'au nemic de făcut cu *dirigo*“.

pag. 88. „răducător, răducerea (a fi asemenea) (vezi *Cante-*

*) . Asta o spune contra lui Cihac, care scoate *cîrnaț* de la un presupus tip latinesc *carnacius*.

**). Asta contra etimologiei primite de Cihac *crieri*=*cerebrum*, (quasf *creebrum*).

mir, Cronica t. I. p. 76). „Numitor, aducînd pre tînăr înaintea sa și căutîndu-î tinereților și mărimei chipului, au început a-l lovi la inimă să nu cum-va să fie vre unul din nepoții lui cei lepădați; căci și la față foarte ș'au fost răducînd cu dînsul“. lat. readduco. C. d. Băt. II.aj. p. 298.

pag. 84. „Dl. H. „C. d. B.“ p. 277 află forma *dumeastnică* și adaugă că a-zî se zice: „dumesnic“, cu trecerea lui *st=sn* analogă *moșnean* din *moștean*“.

pag. 88. „Dl. Chintescu are dreptate, consoana moale nu se preface în tare în acest caz în românește; *fărtat* se află în C. d. B. pag. 280 cu înțeles de „ami, compagon, prieten, tovarăș“*).

pag. 90 Dl. Cihac nu pomenește de *famen*. Lambrior zice: „Famen (famenul), scopit, scapeț, éunuc vine de la *faminus* C. de B. p. 279. Dar după dl. H. femeie nu vine de la *femina*, ci de la adiectivul *feminea* ibidem“.

Noi știm că *femeie* nu-î nici din *femina* nici din *feminea*; forma *fămeaie*, care se află întrealtele și în scrierile lui popa Grigorie de la Măhaciū arată că avem a face cu *familiea*, chiar *fămeaie* la Popa Grigorie înasamă „familie, casă“, „cu toată fămeaea sa“. (*Nota Red.*)

pag. 92. Dl. H. în C. d. B. p. 280 află *fericez* luat ca ne-transitiv (sînt fericit), *Year fericesc* luat ca transitiv (fac fericit). Dl. Cipariu (Principia p. 4) află: *meseresc* (ajungę serac și *meserez* (fac serac), adecă tocmai di'mpotrivă pag. 94 „Pentru rășfir avem în glosariul publicat de dl. H. C. D. B. pag. 298 forme *rășchirumă*, *rășhirumă* (a întinde aripele).

pag. 95. „Fleoșcă vezi notele lui Darmsteter la litera *v. vascula*“.

*) Contra lui Cihac care scoate *fărtat* din *făderat* (federato) prin *fărdat-fărtat* și își bate joc de dl. Quintescu care în scrierea sa „de diminutivis linguae rumanicae vulgo Walachicae nominatae“ derivă pe *fărtat* din *frătat*. A-zî se zice la noi *fărtat* prin prefacerea lui

1) Cf. *desghin* din *desbin* - *desbin* - *desboghin*

Cf. H. Zgairă, Zgairă de la, pag. 343 a acestui nr (p. 245)

pag. 96, „*Foișor*. C. d. B. H. p. 280 vine de la *foiș* ca *frunziș*, etc. (și însamnă) salon, cameră de primire. Franțuzește *folie* (maison de plaisance) lat. *folium*“ *).

pag. 99, „In glosariul publicat de dl. H. „C. d. B.“ p. 298 sînt cuvintele *răfrecul*, *rafrecătură* (petecă)“.

pag. 104. „*Funicel*. C. d. B. H. p. 281, cu înțeles de *ulcération* (rană). Dl. H. află în textul Nr. 1 (C. d. B.) forma *fungihicel* din care două felinuri de asimilare: *funicel*, *fughicel*. Ie latinescul *fungus*, it. *fungo*, esp. *hungo*“ **).

pag. 10). „*Gaică* (gaică, geai fr.) C. d. B. H. p. 281 diminutiv de la *gaia*. Ie din formele latine ale decadentei (bas latin) *gaius* și *gaia*, cuvinte necunoscute latinei clasice“.

pag. 108. „Dl. H. C. d. B. p. 282 dă forma nenasalizată *genuchiu* plur. *genuchiele****).

pag. 109. „Dl. H. C. d. B. p. 282 în glosarijū 1600—1630 dă forma *ghinde*“ ****).

„Dl. H. „C. d. B.“ glos. p. 215 află formele *dezgauc* și *dezcauc* (je germe, je pousse, je commence à poindre)*****) și zice că formele aceste nu pot fi din *cochlea* prin *cauca*. Și presupune un prototip *cauca* pe care-l află în albanezul *cafca* tot cu acela-și înțeles“.

pag. 110. Dl. „C. din B.“ p. 284 crede că mai degrabă ie *graculus* și cu nasalizare *grangur*. (Cihac crede că *grangur* ie din *galgulus* prin *gargur*).

pag. 112. „In Paliea de la Orăștiea 1582 Moise vorbind lui Dumnezeu zice: „că grăesc cu greață“=că grăesc cu greutate. Chrest. Cip. p. 60“ (Cihac n'are acest înțeles).

pag. 113, Dl. H. „C. d. B.“ p. 284 presupune latinescul *gurgullus*—*gurguiū*, ca *pullus*—*puiū*“. (Cihac pune *gurgulio* (de la *gurges*)).

*). Cihac nu pune *foișor* la *foaie*.

**). Lipsesc la Cihac.

***). Lipsesc la Cihac.

****). Lipsesc la Cihac.

*****). Incolțesc, resar.

La pag. 115 însamnă cu cruce pe *hid*, adecă nu admite că ar fi lat. *foedus* și sublinie polonescul *hid*. Pune de asemenea un semn la *holb* pe care Cihac îl aduce din *volvo*. Pune cruce la *horn* pe care dl. Cihac îl scoate din lat *furnus* (fornus). Lambrior suplinie polonescul *horno* de la care admite că ie româneșcul *horn*.

pag. 120 la verbul *împung* sublinie următoarele:

„**punt**, *pont*, sm.. *punturi*, *ponturi*, pl. f., L. punctum; *it* punto; *esp.* punto; *port*, ponto; *cat.* punt; *magh*, *pont*“ (Lambrior vrea să arete că n'are Cihac dreptate să născocască **punt**, care ie nou în romînește și că *ponturi* și *pont*, ie din ungurește *pont* care firește ie din latinește).

pag. 123. „încindere (incendier), incinz (=întărit). C. d. B. glosariu 1600—1630 H. p. 285.

pag. 124 „Dl. Cihac nu dă forma *îndărăpt* și *îndărăptnic*. Dacă se ține samă de aceste forme nu se va putea plecă de la *înderetro*, dar de la *îndirectus* în curîny în înțeles negativ ca în îndurare, împutare, înduplicare“.

pag. 132. „Dl. H. C. d. B. p. 285 glos. 1600—1630 dă *învincere*“ (Dl. Cihac nu cunoaște această formă).

pag. 135 „Dl. H. C. din B. p. 286 dă încă vorba *junice* (juncă, génisse) care reprezintă latinescul *junicem*“.

pag. 136. „Dl. H. „C. d. B.“ p. 301 explică sufixul *u* care se află în *jurui* etc. prin albanezul *ue*, comparează cu grecescul *u* în *λαρρ-ύ-ειν*, *δουλε-ύ-ειν* etc. și cu slavul *v* în *kupovati*, *voievati* etc.“

pag. 147. „luom, luotor, luo în care va=0. C, d. B. 287“.

pag. 148. „În înțeles de *profit* se află (vorba *lucru*) în C. d. B. 280 *făr lucru* (fără folos, cîștig)“.

pag. 152. „Dl. H. în C. d. B. îl scoate din albanezul *măgula* p. 288“. (Ie vorba de *măgură*).

pag. 154. „Forma *maică* să fie oare pentru *mamica*? vezi dl. H. C. d. B. p. 304“.

„vă înaintea lui Moysi“ *Palia* de la Orăștiea.

Deci *vă=mergi*. Cihac n'are).

pag. 162 „*mesteacîn* formație românească de la mastică prin sufixul *în* după analogia lui *carpen, frasin*. C. d. B. p. 203.

„In glosariul pub. H. C. d. B pag. 292 iese verbul *mesc* (je puisse, scot) pe care dl. H. îl aduce de la *misceo* care la Romanii înseamnă și *a da de băut* „qui alteri misceat mulsum“ (Ovid Met. 1, 147. Franțuzescul *mêler* vine de la *misculare*“.

pag. 167“ In Gloss. publ. de H. C. din B. p. 292 avem *menfire* vezi *vendecare, mense, cüvente*!!

pag. 168. „Dl. Cihac uită primitivul *measer*, des în cărțile vechi, lat. *miserum*. H. C. d. B. p. 292.

pag. 171. „Dl. H. C. d. B. p. 294 pretinde că *mugur* nu vine, cum spune dl. Cihac, din lat. *muculus*, dar din albanezul *mugul* și compară sanscrit *mukula*=mugur, (bourgeon)“.

pag. 173 „*Muscel* vine de la *monticellum*, cum *mușc* vine de la *mordico* vezi H. Cd. B. p. 294“.

pag. 174 „Dl. H. C. d. B. p. 294 susține că *mușc* vine de la *mordeo*, căci din *morsico* avem *mursec* în glosariul ce publică.“

pag. 177. „Într'un doc. din Iași au 1669 (Arh. Hăj. I 139) avem formele: *negușitoriul* 2 orî, *negușători* o dată și de 2 orî *negușitoriu*.“

pag. 179 „Nișel (Valahiea) Dl. H. în glosariu publicat în C. d. B. p. 235 află forma *nișchițel* care îl face în stare a da etimologia lui *nișel*=nescioquantum—nișeit și un diminutiv *nișchițel*—nișel.“

pag. 180. „Observațiile ce face dl. H. C. d. B. p. 295 asupra etimologiei propusă de dl. Cihac sînt foarte drepte [îe vorba de *noian* pe care Cihac îl scoate din *okeanus*—ocean—noean]: *c* nu cade nici o dată în asemenea împrejurări, apoi nu-î protheza lui *n* în românește. *Noian* vine de la albanezul *uiana* cu *n* venind din prepoziția *în*, *înnoian*, *noian*.“

pag. 185 „*olele*, interjecție de durere cu *!* ca mai în toate limbele. Vezi H. C. d. B. Glosariu p. 295.“

pag. P86. *Omușor* (lobe, portion saillante au cou d'un ani-

mal, luette), etimologie populară a unui cuvânt pe care nu-l cunoaștem: H. C. d. B. p. 296.

pag. 190. „În glosariul publicat de dl H. C. d. B. p. 296 avem *păinichiū* care vine de la *paniculum* diminutiv de la *panicum*.”

pag. 196 „pasă și vă iară în Eghipet“ Palia de la Orăștiea 1582, chrest. Cip. p. 61.

„pasă și te du în gîos „Paliea de la Orăștiea, 1582, Chrest. Cip. p. 76.”

pag: 200.

„*Pestire* sau *postire*.”

„In glosariul publicat de dl H. în C. d. B. pag. 296 avem *pestire* (lenteur, retard).“

„Iat. *post-ire* = a merge după alții = a întârziea; o = e în *glomus* — *glem*. Maced. rom, *ghem*.

o = e în picere (petiolus) (Dl H nu dă acest exemplu)

„Esp. *pestoreja* = pest — oreja — post auriculam = cerbice.”

pag. 208. „Dl. H. C. d. B. (glosariul) p. 297 dă forma *pulmîniū*.”

pag. 208. „Dl H. dă în glosariu p. 297 forma *porămbul*.”

pag. 215. „In acela-și glosariu p. 296 iese forma *pespe*. Tot așa într'un document de la Tîrgoviște (1601) avem *prespre* pe care îl explică dl H. în C. d. B. p 111”.

pag. 215. „pană = pînă într'un document din Mușcel 1600 C. d. B. p. 102”.*)

pag. 217. „născutul meu dea prima... și putearea mea dea prima”. Palia din Orăștiea 1582. Christ. Cipariu p. 56, idem pag. 61. (Astă observație la vorbele lui Cihac de la cuv. primar, vorbe subliniate de L. în Cihac: „le L. *primus* ne se trouve que dans le mot *primăvară* (primaveară) printemps”.

pag. 222. relativ la *punoii*: „compară normandul „*purer*”, a căruî etimologie a dat'o d-l Joret în „Les mémoires de la soc. de linguistique” T. III fasc. 5, anul 1878, pag. 417”.

pag. 241 relativ la *sarbed*, *sărbezesc* pe care Cihac îl scoate din *insapidus*: „D-l H. C. d. B. p. 301 aflînd în glosariul de

1) Sar de ce nu se dice pestire?

la 1600-1630 forma *selbeziã*, *selbezesc*. (mã îngãibinesc, je palis) dã ca etimologie a acestuï cuvînt *subalbidum*.

pag. 243. „*cergã*, adiectivul *șarg*? trebuie oare sã punem aice aceste cuvinte? (Ie vorba la Cihac de *saricã*). Vezi notele lui Darmsteter la litera S. Z.“.

pag. 244. „*sãvai* (deși, cu toate cã, cel puțin) vine de la *sã-va* (și libet), *i* final s'a lipit prin analogie cu *încã*, *maș* etc. Vezi „Cuv. d. Betrãni“ p. 300“.

pag. 245. „D-l Hîjdãu în „Cuvente din betrãni“ (Glosariu II 1600-1630) p. 312 dã zgarburã (cîbotã), *it* scarpola, *slovac* scarbola. Dl Hîjd explicã c=g din pricina lui *s* inițial egal *z*, ca *scabies*—*zgaibã*, și „prin acomodare progresivã fu provocatã trecerea lui *p* în *b*“.

pag. 252. Numã limba romîna pãstreazã accentul latinesc la *secale*=*secarã*, celelalte limbî romanice l'au ridicat c'o silabã. C. d. B. H. p. 311, glosariu“.

pag. 252. *Solz* (*écaille*). Un Dl. r. H. p. 302 (11) scoate din lat. *solidum*—*soldum*; siguritul *solz* este prefãcut sub înriurirea în. mulțitului *solzi*. Comparã fr. *souder*—*soldare*=a unî strins pãrțile unuï lucrã. (Cihac nu vorbește de *solz* la elementele latine).

pag. 259. „*Spatã* (glaive) glosariu II 1600-1630 vezi C. d. B. H. p. 303“ (Cihac nu citeazã cuvîntul *spatã* în înțeles de sabie, paloș),

pag. 233. „Dl H. C. d. B. p. 304, apropie rom. *șes* de albanescul *șes*. Cuvîntul a fost d'întîrîntãiu adiectiv, vezi expresia „la loc *șes*“.

Tot la pag. 273 la cuv. *șe* (*șeã*) sublinie albanezul *șaljë* (*șãlã*)=șeã și al cãruï înmulțit însamã ca și la noi *șale* reins, lombes.

La pag. 274 sublinie formele *șapte*, esp. *siete*; esp. *sierva*. esp. *sierpe*.

pag. 275. „Intr'un doc. din Iași datat din veacul al XVII-lea (Arh. H. III p. 224) avem *așijderea*. De asemenea într'un doc. de la Mehedinți din 1599 avem *așijdere*, asupra acestuia dl. H.

zice că a făcut din *ași+jdere*, prin analogia formei *sirbești* vechi *tacojdere* (paleoslavice *tacojdeje*) cu trecerea de la *je* la *re* care-i particulară fonetismului serb). Apoi finala *re* s'a adaus la cuvîntul *altminte-re* sau *altmîntre* pe lîngă cari se pune și *lea* după analogia lui *al doilea* C. d. B. p. 90^a.

La pag. 275 la *șir* pe care Cihac îl scoate din *series*, Lambrior subliniează rutenescul *șor*. La *șoarec* pune semn de indo-îeală, căci Cihac îl scoate din *soreax*, *icis*. De asemenea pune (?) la *șterg*—*șterge*.

pag. 282. „întort=îndărătnic (entêté) C. d. B. H. p. 285^a”

pag. 292 „*țeran* cu *e* curat. Vezi C. din B. Hîj. p. 306, Glosariu 1600—1630^a. Tot la această pag. la cuvîntul *țară*, *esp* *tierra*.

pag. 293. Di Hăj, C. d. B. p. 306 se pronunță pentru tipul *termonem* mai de grabă de cît pentru *terminem*. Ieu cred că nominativul *termo* a dat *țerm*^a.

La pag. 203 la cuvîntul *țestă* subliniează *esp. tiesto*. La *țes* trage o linie verticală pe marginea feței. [De sigur contra părerei lui Cihac care pune: *țesător*=*textorius*, *textor*; *țesetorie*=*textoria*=*textrina*; *țesătură*=*textura*. Aceste forme fiind derivate românești și nu din formele propuse de Cihac).

pag. 298. „In privința lui *o* numeral vezi C. d. B. p. 153 Notă^a.”

pag. 299: „Di H. C. d. B. p. 276 scoate *unealtă* de la *une-alte* formație românească. Vezi la cuvîntul *dichis*^a.

pag. 304. „Di H. „Cuv. de Betr.” p. 310 glosariul dă forma *văduu* și citează *văduo* din Coressi 108 ps; la cari adaugă di H. *o=va*^a.

pag. 315. „Vezi H. Cuv. de Betrăni p. 310 glosariu sub forma *vendecare*, cu înțeles de *cicatriser*, *a astupa*, *ast-feliu* mitropolitul Dosofteiu: „sau vindecat pămîntul preste dînsul” și „pusă scaunul preste vindecătura prăpăștii^a.”

*) Ieu am auzit *pană*=*până* la Dersca de la un *țeran* bătrîn.—NR.

pag. 317 „*vipt*, macedorom. *ghipt* (Daniel) C. d. B. Hăj. p. 311.

pag. 322 „*ziestrea* în doc. din 1583 Mușcel vezi. C. d. B. p. 38⁴. [Asta contra lui Cihac care pune zestre=*ex-staura*“.]

pag. 323 *zechie*=*zeakie*, formă mai obișnuită zeghe (felii de mantă proastă, sarrau). Zechea nu se face nici o dată din piele ci din *pîslă* (feutre, bourre) ar veni după dl Hîjdău din lat. *setula* diminutiv de la *seta*; *s=z* ca în serum=*zer*, *tl=cl*, apoi prin acomodare *c=g*. Cuv. d. Betrăni p. 311 (Glosariu II 1600—1630)

Dar în *sêrum*, *îe* iese scurt pe cînd în *seta* *îe*-lung“.

* * *

Pe filele din urmă ale dicționarului tom. I vedem următoarea notă.

Etimologia citor-va cuvinte străine

dată de dl Hîjdău în „Cuvente den Betrăni

Zăgan (vultur mare) p. 311 glosariu rămas acum în nume proprii. „*Petru Zăgan* în Prahova și în numele familiei *Zăgănescu*. Etimologie turanică, compară *turc. doghan* și *thoghan*=șoim (faucon) și ostiacul *khardzagan*=șoim.

Sorliță ibidem diminutiv de la *sor* cu epenteza lui *l* pare a fi cumanicul *sar*=vultur.

<i>șoim</i> = <i>solyom</i> maghiar	} ibidem.
<i>uliu</i> = <i>ölyu</i> maghiar	
<i>coroiu</i> = <i>karoly</i> magh.	
<i>caie</i> = <i>kanya</i> maghiar	

Zăbală (mors. frein) ung. *zabala* din bohemul *zubadlo* care vine din slav vechi *zombŭ*=dinte. Dacă Românii ar fi luat cuvîntul din slava veche l'ar fi avînd *zambală*. Cuv. din Betrăni p. 311 Glosariu.

Arminden=*Ieremin-den*=ziua sfințului Eremiea. H. C. d. B. p. 310. Glosariu.

Viezure vezi C. d. B.-H. Glosariu p. 310.

Utidava și *Utus* (Pentinger) vezi Cuv. d. Betr. p. 309. la cuvîntul *uture*.

sîmbure alb. sîmbula vezî cuv. d. B. p. 309 la vorba *uture*,
urdeniş vezî C. d. B. II. p. 307;

Țițeiu vezî C. d. B. H. p. 306 (țița)

Drîmbă Dl. H. Cuv. d. B. p. 306 vorbind despre *trâmbiță*,
trâmbiț pe care-l apropie de vechiul slav *tromba*, uită cuvîntul
nostru pop. *drîmbă* fr. *guimbarde* (de origină necunoscută).

Torbă sau *torbă* (mold.), serb *torba*, pol. și bohem. *torbă*.
Cuv. de. Betr. p. 305.

Tarniță (Transilv.) (șea selle de charge) format de la *tar*
(care ie din slav. *tovarŭ*=marfă, serbește *tovar*=sarcină (fardeau)
apoî românește *tar* ca și *cal* de la *caballus*) prin sufixul *niță* H.
C. d. B. p. 305. Ieu apropiu și românescul *tovarăș*.

Susaiu „laiteron“ alb. șuşalia C. d. B. H. p. 303.

Cocostîrc (mold.) cuco=cucor + străc paleoslav. *străcŭ* v. C.
d. B. H. p. 303.

Stăvar (cheval de haras) Miklosich derivă rom. *stavă* de la
vechiul slav. *stava*, *stavŭ*. Dl. H. C. d. B. p. 303 scoate *stavă* din
lat. vulgar *stalla* it. *stalla*=grajdiu, de unde *stallone* fr. *étalon*=
stavăr; foneticește compară *medulla*—*măduvă*.

Samă și verbul *semuesc* (réfléchir); dl. H. presupune ungu-
tescul *szam*? C. d. B. p. 301.

Scovardă (mold. scoverzi) feliu de plăcintă, paleo=slav. *scov-
rada* cu trecerea lui *ra* în *ar* după cum a trecut *la* în *al* în:

<i>baltă</i> =blată	} toate acestea fonetism românesc, fără a alergă la formele paleoslavice <i>balt</i> și <i>dalt</i> . C. d. B. H. p. 300.
<i>daltă</i> =dlato	

Scarandăvesc vezî C. d. B. 300.

Brînză compară βρένδις „lăptucă“ din „lapte și βρένδιον, gră-
sime „sau untură“ cuvinte citate de Hesychius. vezî în C. d. p. 190.

Mazăre. madzare (în catastihul averei mănăstirei Galata
1568) compară albanezul *mōzovla* (cetește mōdzulă). C. d. B. p.
190 vezî și C. d. B. p. 291.

Hîrlețu=slav vezî Cuv. d. B. II. p. 300.

Posomorît nu vine cum presupune Rössler din maghiarul

szomorú = traurig; dar din *po* = *pa* negație albaneză în cuv. compuse și din verbul *sămări* de la care se află un particip *sămărit* în glosariul de la 1601—1630 cu înțeles de vesel, (gai, enjoué). Nu se știe etimologia lui *sămări*. vezi C. d. B. p. 299.

Saihidac vezi C. d. B. p. 294.

Prund (în glosariul de la 1600—1630 cu înțeles de „litoral maritim“, înțelesul obișnuit al cuvântului iese „nisip“ din slav. *prondū* ung. *porond*. C. d. B. H. p. 298.

Prășè, prășitură vine de la serb. *prasiti* = a fată porcei, din paleoslavicele *prasia* = porc. vezi C. d. C. B. p. 298.

Povoară (tardeau, charge) de la paleo-slav *povora* = brancard C. d. B. p. 297.

Polegniță (a-zî poleiū) verglas“, paleo-slav *poledniti* = glacies tegere.

Omidă, în glosariul publicat de dl H. C. d. B. p. 295 iese *omide*, care vine de la grecescul *ἐπιδαξ* prin încorporarea articolului grecesc cu cuvântul, fără îndoială, zice dl H. pentru a da mai mult volum cuvântului în timp ce la

Strachină din *στράχινα*, cuvânt de două ori mai lung, o a căzut pentru că se confundă cu art. nehotărît *o* ibidem.

Moștean (indigen, originar din țară) Dl H. în C. d. B. p. 294 îl apropie de cuvântul *moș* „bunic“ de unde *moșie* „proprietate“ (*avitum*) și de *moșneag* „bătrîn“ la acest din urmă sufixul *eg* iese peiorativ, ca în *dulceag, drumeag, șomoeag* și *șn* ar fi pentru *șt*, ca în modernul *moșnean* de la *moștean* (compară *dumestec*). dovedește că în *moș* s'a pierdut *t*. Aflăm acest *moșt* în albanezul *motșim* „bătrîn“ propriu zis *annosus*, de la *most* = an. Formele românești corecte ar fi *motșu, motșean, motșeag* cari prin metateză au ajuns *moștean* &.

Molitvul (Glos. II. C. d. B. p. 293 *molidvul*), a-zî *molitfu*, *molid* și *molif* (lexicon Budan). Diez scoate fr. *mélèze* din *mel-lerce* (= *mel-larix* quasi *brad dulce* sau *brad de miere*). Etimologie problematică zice H, care ajunge imposibilă dacă privim românescul *molidv* în care *mo* nu poate fi de la *me* zice dl H. Trebuie să admi-

tem origină celtică. Compară piemontezul malés, malés'o, „melèze“. Biondetti, dialetti gallo-italici.

Mocan (țeran, prost C, d. B. glosariu p. 293). Compară italianul *macù*=„orfan“ la Brescia, măcan „băiat“ în Val—Tellina= celtic *mak, maka*, „fecior“ *Mihălț* (barbotte) Ung. menyhal cu suffix diminutiv ț H. C. d. B. p. 293.

Melciu de la *melc* prin asimilație cu pluralul mac. rom. *zmeltzu*. Dl II. îl apropie de end. *mâraka* „mele“ celticul *melchueden* pe lângă cari dl Schuchardt pune lat. *murex*=scoică. C. d. B. p. 291.

Mămue (C. d. B. 290), *momăe, momie* (mold.) compară lat. evumedial *momus* și momerium, german *mumme* și *mummerei*, fr. *momerie*, bohem *mumray*. Cuv. după dl H. C. d. B. p. 290, de origină copilărească.

Mal vezî dl H. C. d. B. 288. Dacia maluensis.

Lostun vine după dl H. din cuv. rom. pierdut *lost* care se află în albanez *loș*=loc sub pământ unde se ascunde animalul; pentru sufixul *un* comp. *gărgăun* (frelon).

Jățiū=germ. *sitz* (Pontbriant), forma *jilțiū* are epenteza lui l. C. d. B. p. 286.

Sold sau *Jold* vine de la *schulter*, se aplică mai întâi numai la porc. Acuma ține locul latinescului *armus* C. d. B. 286.

Jăcuesc, jăhuesc, jăfuesc din ung. *zsakolni* „a prădă“, și care vine din ital. *sacco, sacheggiare*, C. d. B. p. 286.

Zălund serb. *uzalud* (de geaba) din slavul *ludŭ*=stultus C. d. B. p. 285 la cuvîntul *în zalud*.

Hegher, hingher, henger=germ. *Hänger* C. d. B. p. 284.

Gălău, gălat (calău, bourreau)=turc. *gelad*. C. d. B. 284.

grău, grăi serb. *grai, graiati*; în slav. veche *grai* însumă „cîntec“ C. d. B. p. 284.

să notăm că expresia „graiū deschis“, în glosariul de la 1600—1630 înseamnă „eloquence“.

gorgan Dl H. C. d. B. p. 283 îl aduce din celticul „*gălgal*“=movilă. Dar citează rusescul *kurkanŭ*.

gligan vezî C. d. B. p. 283.

gherdan (collier) turc. *gherdan* C. d. B. p. 282.

gămălie ung. *gomoly* C. d. B. p. 282.

Gaia vezî C. d. B. p. 281.

Duvalma și *Deavalma*, *valmașag* v. C. B. p. 278.

Dudă (tuyau, tube) serb. *duda*, litv. *dudu* C. d. B. p. 277.

Sdrobi (slav. *drobiti*) de acoloa *drob de sare* & *drob de om* (măruntaie, entrailles) din slavul *ontroba*=intestine, mațe. C. d. B. p. 277.

Dracilă (plantă spinoasă) comp. zice dl H. „*Drocila*“ numele dacic al plantei *quinquefolium* conservat în *Apuleus*, contemporanul lui Traian“. Acest cuvînt are în zilele noastre forma *dracina* lîngă *dracilă* vezî C. d. B. p. 277.

Nicovală slav. *nacovalo* C. d. B. p. 277.

Coteiū augmentativ de lă *cot*=cîne, de unde cățel și de la albanezul *cut*—*cuta* (?) Să fie cu putință? Albaneza explică în cazul cel mai bun numai rom. *coteiū* v. C. d. B. p. 274.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

- Pe o foaie izolată

dup, *dupăci* Dl Cihac, (la p. 105 elem. Etr.) derivă cuvîntul *dup* de la v. slav. *duplŭ* (cavus), bulg. *dupkŭ* (trou, rom. *dupeă*?) pol. *dup* etc, căci D-sa nu dă nicî o dată tipul slav de unde derivă o vorbă rom, ci le înșiră toate formele limbilor slave, așa că să-ți ȳei din una o literă, din alta alta; aceasta-ȳ și comod și savant în acela-și timp. După d-sa *a jucă în dupi* în-samnă *jouer à la fossette*, fiind că *dup* în-samnă *fossette*; Year *cal dupuros* ar însemnă *cal bortos*! În romănește *dupi* în-samnă niște bețișoare cu cari se joacă copiii și la care joacă nu se face *bortă* de loc, *cal dupuros* în-samnă *cal* al căruia păr ȳeste pîslit, bătut, neseceat, se mai zice și *lînă dupuroasă* în-samnă *lînă bătogită, pîslită, încîlcită* și nicî de cît *bortelită*.

Păringă (de la gr. v. *φαλαγγα* = *phalanga*, *palangă*, *păringă*) conf. *proaspăt* (*πρόσφατος* *fratchment tué*, din v. gr. *προ-σφαττω, σφάζω* = *égorger*). *Stărp*, *starpă* (*stearpă*) din grec. *στέρφα* (*femme stérile*)

v. gr. *στειρή*, *στειρα* = stérile dacă ar fi luat din albanezul *stèrpè* Romînescul ştiră (stérile) vine de la grec. *στειρα*, în cari *ει* se rostea *i*; de aceea a infectat pe *s* inițial și l'a prefăcut în *ș*.

Cuvintele grecești cari s'au introdus mai pe urmă în românește, ne dau φ=f.

φάλαγγας=falangă

στραΐδα=strafidă

φαναρι=fanariū

σκυφή=scafă

φασόλι=fosoli

παράφερνα=parafernă.

φρίξη=frică

Toropală=*clava* (măciucă), Dacă „toropi“ în înțelesul de „tomber dans une sorte d'egourdissement, de torpeur“ poate veni de la *toropiti*, être saisi de frayeur; verbul *toropi* (battre, rosser gourmer) și substantivul *toropală* nu poate veni din vsl. *trupiti* battre (vsl. trupū=corp), vine de la grecescul *τόρομαλον* prin o schimbare de accent și prin unirea articolului cu numele. Se află *ropală* ca nume propriu. Cuvîntul n'ar putea fi prea vechi, căci îel îeste aproape neatinș, îeu gîndesc că î adus de fanarioți.*)

A. LAMBRIOR

*) copiate de I. Nădejde.

DARE DE SAMA

despre călătoria geologică a elevilor scoalei normale superioare
din Iași, din Iulie 1888.

Dl. Gr. Cobălcescu, profesor la facultatea de științi din Iași însoțit de elevii săi de la secțiunea de științi fizico-naturale și fizice, a vizitat în vara aceasta mai multe localități din județele Bacău și Neamț. Voiu espune în scurt mai cu samă rezultatele cercetărilor geologice, la cari a ajuns Dl. Cobălcescu, atingînd numai în treacît cele ce privesc partea curat mineralogică precum și analiza chimică a diverselor ape minerale ce-am întilnit în cursul călătoriei noastre și aceasta pe de o parte pentru motivul că aceste ape minerale n'au putut fi încă analizate de nici unul din noi, iar pe de alta pentru că gîndesc, că poate, colegii de la secțiunea fizicilor, vor bine voi a face o dare de sama mai întinsă despre apele minerale și a pușinilor minerale găsite de noi.

Din Iași am plecat în ziua de 15 Iulie; ajungînd în Bacău, chiar în aceea-și zi ne-am îndreptat spre Luncani pentru a cercetă vrîsta pîetrelor din cari se face varul în această parte. Urmind pîrăul Trebișului, care dă în Bistrița mai la nord de Bacău, am ajuns la Mărgineni. Chiar cum am intrat în sat am întilnit depozite sarmatice, cari se vedeau mai cu samă într'o ripă de la baza culmei de dealuri, care are direcțiunea E. NE—V. SV,

formînd malul stîng al Trebişului, şi la poalele căreia se află Mărginenii şi mai departe Luncaii. Straturile sînt înclinate către N. E.; înclinarea lor puţin pronunţată în dreptul Mărginenilor, merge crescînd cu cît ne apropiem mai mult de Luncaii şi vin să se razime de sigur pe saliferul ce zace imediat de desupt. Am căutat în drumul nostru să dăm de acest punct de atingere al depozitelor salifere cu cele sarmatice, dar n'am reuşit şi aceasta poate din pricină că n'am urmărit culmea din stînga Trebişului mai în sus de Luncaii, ci ne-am oprit la acest sat. Depozitele sarmatice se arată şi în culmile din dreapta Trebişului şi noi le-am urmărit numai pînă la jumătatea drumului di'ntre Luncaii şi Mărginenii, de aici înaintea depozitele dispar sub lössul şi pămîntul vegetal cu pădurile, ce acopăr mai departe în întregime aceste din urmă culmi.

Fosilele găsite în ripa de la Mărginenii şi determinate pe loc de Dl Cobălcescu sînt cele caracteristice sarmaticului din alte regiuni ale ţerei şi a nume: *Mactra podolica* (var. *ponderosa*) Hörnes (rară); *M. podolica* (var. mică) Eichw; *Cardium protractum* Pusch; *C. Fittoni* D'Orb.; *Solen subfragilis* Eichw; *Trochus podolicus* Eichw; *Modiola*; *Valvata*; *Cerithium*. Dl. Cobălcescu în Memoriul său asupra unor tărîmuri terţiare din unele părţi ale României deosebeşte trei zone în depozitele sarmatice studiate de d-sa în Moldova, zone cu caractere mineralogice şi paleontologice mai mult sau mai puţin constante. Dacă, ţinînd samă de aceste caractere, am căută să vedem în care din cele trei zone, fac parte depozitele sarmatice de la Mărginenii şi Luncaii, le-am putea pune în zona superioară şi în cea mijlocie. Toată sistema văzută în ripa de la Mărginenii constă din straturi groase de năsipuri puţin lutoase şi de năsipuri ce trec la o molasă în destul de fărîmicioasă, alternînd cu straturi subţiri de lespezi şi une ori cu boambe mici.

Lăsînd la Luncaii cursul Trebişului am apucat valea pîrăului Slatina, numit ast-feliu din pricina că apa sa ie foarte sărată, conţinînd o enormă cantitate de sare în soluţiune. Apa

acestui pîrău nu-î înse în tot cursul îei sărată, ci începe a fi numai de la localitatea numită „în Padină”. În acest loc departe de vre-un kilometru de sat în susul Slatinei și în dreapta îei se află actualminte 3 fîntăni cu slatină, a căror apă dă în pîrău. De la aceste fîntăni și până la îmbucătura cu Trebișul și pe toată albiea sa Slatina conține mai cu samă în vremele de secetă, depozite de sare în grosime până la trei milimetri, produse din pricina depunerii clorurii de sodiu prin evaporarea apei. Oamenii de prin împrejurimi strîng aceasta sare răzînd'o cu cuțitul de pe pîetre și se slujesc cu dînsa, numind'o huscă și îe foarte albă și curată. Înainte locuitorii din localitate făceau comerț evaporînd slatina și căpătau huscă în calupurii pe care o vindeau, a-zî statul a oprit pe locuitorii de a mai face acest comerț și chiar pentru consumația locală îe oprit cu totul de stat, dar cu 50 ani în urmă, după spusele oamenilor de pe acolo și ale d-lui L. Veniamin preparator la laboratorul d-lui Cobălcescu, se aflau fabricii în regulă pe valea Slatinei, făcînd un comerț întins în străinătate. Chiar numărul fîntinelor de Slatină îeră mai mare altă dată în această vale, dar acum parte di'ntr'însele s'au astupat cu timpul, parte a pus chiar statul de le-a astupat. Mai spre apus se găsesse încă fîntăni de slatină și mai îmbielșugate, așa îe una la Răchitoasa.

În albiea Slatinei, chiar la baza colinei ce hotărește în stînga acest pîrău, se vād straturile formațiunei salifere, lucru la care trebuia să ne așteptăm, avînd în vedere prezența izvoarelor de apă sărată de cari am vorbit mai sus. Păturile au o inclinare pronunțată spre S. E. Formațiunea constă la bază din greziurii foarte lutoase, dispuse în straturii subțirii, alternînd cu marne și greziurii gipsoase. Suindu-ne în sus, observăm îeșind la iveală, pe povîrnișul colinei, bancurii puternice de un gips zacharoid, alb și foarte frumos. Aceste caractere sînt proprii zonei mijlocii a formațiunei salifere din unele regiuni ale Moldovei, sau zonei inferioare de la Pîrscov, așa cum le-a deosebit dl. Cobălcescu; nu ne îndoim că prin împrejurimi, poate chiar în vîrfurile colinei din

stînga Slatinei apare și zona superioară saliferă care împreună cu cea mijlocie (inferioară) se continuă cu depozitele salifere din acest județ, ce alcătuiesc culmea Tazlăului di'ntre izvorul Trebișului și al Orășei, cu cele din basenul Trotașului, cu cele, ce se văd la sud de Bacău lîngă Sarata și Chișeta, și care au fost studiate altă dată de dl Cobălcescu. Cam la jumătatea drumului di'ntre fîntînele de slatină și Luncani, în stînga pîrîului, se află un izvor de apă sulfuroasă; izvoare sulfuroase se află și mai la sud-vest de fîntînele cu apa sarată, dar sînt tot slabe. La locul zis „in Căpățîna” se află înse un izvor foarte avut în hidrogen sulfurat și foarte îmbîlșugat, după spusele d-lui Veniamin. Tot în valea Slatinei se află și izvoare feruginoase.

Toate acestea: prezența de ape sulfuroase, de fîntăni sărate și de izvoare feruginoase sînt semne vădite de izvoare de păcură și petrol, peste cari înse n'am reușit să dăm.

Întorcîndu-ne de la Luncani spre Bacău, am găsit, puțin înainte de-a ieși din sat, pe povi'rnișul dealului din stînga șoselei, bolovanî rotunziți de un grez, care avea toate caracterele greziurilor de Sztrolka; după aceste am dedus, că în susul Trebișului trebuie să ieasă unde-va la iveală și aceste depozite, din cari pîrăul a adus și rotunzit bolovanii găsiți de noi. N'am putut să ne întoarcem înapoi pe Trebiș, ca să căutăm acest grez din pricină că scopul nostru iera să vizităm alte localități în scurtul timp și cu puținele mijloace de cari dispuneam.

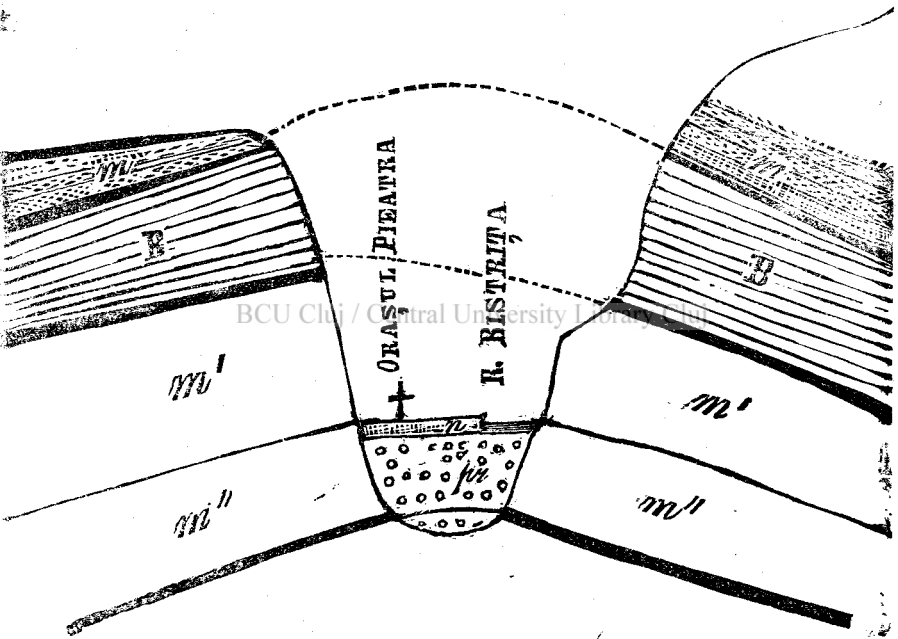
Ajungînd în Bacău, a doua zi am plecat cu trenul spre Buhuș unde ne-am oprit pentru a vizita fabrica de postav, proprietatea d-lui Eugen Alcaz. Multe am avea de spus despre aceasta fabrică și din toate pnetele de vedere, dar nefiind nici locul și nici timpul ne rezervăm pentru altă dată.

Drumul de la Buhuși la Roznov l'am făcut cu carul și pe jos crezînd că vom întîlni ce-va mai fusemnat, dar nimic de samă n'am putut observă. De la Roznov ne-am dus cu drumul de fier pînă în Pîeatră. De aici a doua zi dimineață am plecat pe jos spre Ceahlău urmînd albiea Bistriței și piciorul culmei din dreapta ței.

și urmărind succesiunea păturilor ce am putut întilni în drumul nostru. Chîiar cum am trecut podul de peste Bistrița din fața casei turcești, am dat la baza vîrfului Cernegura de depozite ce constau din schisturi lutoase moi și din schisturi lutoase gre-

V. Cernegura S.

N. V. Pietricica

Tăietură schematică prin vîrfurile Pietricica și Cernegura.

ziu de Măgura; *b* depozitele de Bonarowka; *m'm''* șisturi menilitice și menilituri; *pr* prundișuri și detrituri fluviatile; *n* năsip și argilă ce devin din ce în ce mai dure cătră bază din cauza că sînt imbibate cu silice. În general șisturile sînt acoperite de o pulbere gălbie. Aceste fapte, precum și altele scoase din raporturile stratigrafice, ne silesc a admite că avem a face cu șisturile me-

nelitice atât de frecvente în județul Neamț, și care după dl Cobălcescu începând de la Pipirig se întind spre răsărit până la confluența Nemțșorului cu Neamțul, și apoi spre sud unde se sfârșesc în vîrfurile de munți ce încunjură Pietra. Noi n'am putut da înse de adevăratele menilituri cari neapărat trebuie să zacă de desubtul șisturilor amintite. Aceste șisturi apar și la baza muntelui Pietricia, așezat pe stînga Bistriței la Nord-Estul orașului. Formațiunea menilitică corespunde diviziunii superioare a aquitani-anului lui Mayer sau oligocenului lui Beyrich și în alte regiuni ale Carpaților ie cunoscută sub numele de *straturile cu solzi de pești de la Ilonda*, așa numite din cauză că pentru întâia dată la Ilonda-Mare, în basenul Someșului, s'au găsit solzi de pești, cari-s *Meletta* și *Amdhysgle* sînt caracteristice. La noi înse, cu toate ostenelele d-lui Cobălcescu, nu s'au putut da peste urme de pești în adevărata formațiune menilitică.

Deasupra depozitelor menilitice vine o alternanță de șistur-menilitice și de grez de Măgura, formînd trecerea de la depozitele menilitice la adevăratul grez de Măgura. Această trecere se face gradat: la bază predomină șisturile menilitice asupra greziului, mai sus bancurile de greziu se fac din ce în ce mai groase și grosimea șisturilor scade.

Pînă nu de mult dl Cobălcescu atribuea, împreună cu alți geologi ce au studiat Carpații, partea superioară a alternanței greziului de Măgura, iar partea inferioară depozitelor menilitice. Inse de curînd Uhlig studiînd Carpații din apusul Galiției, destinsse, la partea inferioară a greziului de Măgura, un sistem de straturi, pe cari le concentrează sub numele de *depozitele de Bonarowka*. Mai apoi C. M. Paul văzî, că sistemul lui Uhlig se găsește cu aceleași caractere și în alte părți ale Carpaților. În urma studiilor din anii trecuți*) și din anul acesta dl. Cobălcescu ie dispus a distinge și la noi sistema de Bonarowka și a generaliza încă

*) Dl Cobălcescu a recunoscut sistemul de Bonarowka la sud de Mănăstirea Varatec între Valea-Sacă și Dealul-Mare în vîrfurile: Bitcele Focșei, Sirghiea, Sihla etc.

și mai mult aceasta sistemă, care în muntele Pîetricica și Cernegura iese reprezentată tocmai prin alternanța de care iese vorba mai sus. Șisturile și greziurile de Bonarowka sînt foarte bogate în urme de pești; în straturile din dreapta Bistriței am găsit impresiuni de solzi și de coaste de Pești; în Petricica se zice că se află schelete întregi; noi, din pricina lipsei de timp, n'am putut găsi schelete, dar am găsit mulțime de lespezi cu impresiuni frumoase de solzi și de colone vertebrale.

În sfîrșit deasupra sistemelor de Bonarowka vine adevăratul greziu de Măgura al lui C. M. Paul. Noi prezentăm aici alături o figură schematică așa cum ne-a făcut-o dl Cobalecescu pe cînd eram la Pîeatra. Straturile sînt înclinate spre Nord-Est în vîrfurile Pîetricicăi, iar cele din Cernegura se pleacă spre Sud-Vest și mai în josul Bistriței spre Est, cîci aceste din urmă pe lingă că formează un creș anticlinal cu paturile din Petricica; mai formează un alt creș anticlinal accidental cu paturile, ce continuă a forma șirul de munți, care se îndreaptă spre resărit de Cernegura. Anticlinalul ce iese format odinioară de paturile din Petricica și Cernegura a fost rupt și dus de ape, iar săpătura a ajuns de sigur mai jos de cît patul actual al Bistriței și de cît nivelul pămîntului pe care iese clădit acum orașul; sinul așa format a fost umplu; cu năsipuri, prundișuri și alte detrituri aduse de apele Bistriței, după cum se vede înfățișat în mod schematic pe figură.

Urmînd cursul Bistriței spre resărit depozitele de cari iese vorba pînă dincolo de satul Văleni, așezat pe dreapta riului. La marginea vestică a Vălenilor am întîlnit al doilea creș anticlinal de care iese vorba mai sus, și care iese format de prelungirea paturilor ce intră în constituția bazei Cernegurei. La bază se află schisturile menilitice, care prezintă aici din loc în loc infiltrațiuni de gips.

De aici paturile se pleacă spre resărit și chiar în dreptul Vălenilor, în susul culmei de munți ce urmăream, apar bancuri de conglomerate polygene, compuse din boabe cari de obicei nu trec de mărimea nucei, și cari constau din greziuri oligocene și

din quarțituri bine cimentate între dînsele. Stratele de conglomerate se pleacă spre sud acoperind de sigur fața de miază-zi a culmei.

D-l Cobălcescu a fost întâiul d'ntre geologii cari studiind Carpații a recunoscut aceste depozite conglomeratice formînd partea de deasupra a greziului de Măgura, și asupra vrîstei cărora se îndoea la început. Iată în adevăr cum se exprima în 1883 în darea de samă ce o făcă D-sa în *Verhandlungen der K. K. geolog. R. A.* (traducere în Contemporanul an. III No. 16): „Nu știu. dacă trebuie să privim păturile descrise ca făcînd parte din formațiunea cu sare ori ca fiind corespunzătoare cu cea *d'întăiă formațiune mediteraneană*, și această din urmă părere, ni se împune cu atîta mai mult cu cît știm că păturile descrise sînt cuprinse între greziul de Măgura și între sistemul gipsos al formațiunei cu sare“.

Astă-zî, în urma studiilor făcute de D-sa de atunci încoace din pricina constanței poziției acestor bancuri de conglomerate între greziul de Măgura și sistemul gipsos al formațiunei salifere și în urma studiilor făcute de alți geologi asupra lor, și mai cu deosebire de Bruno Valter în Bucovina, s'a hotărit a considera, împreună cu mulți alții, conglomeratele ca formînd prima zonă și cea mai inferioară a formațiunei cu sare, decî *secunda formațiune mediteraneană* (miocenul mijlociu). •

De la Văleni înainte drumul fiind anevoios pe malurile Bistriței ne-am suit pe o plută. La o mică depărtare spre miează-zi-resărit de Văleni toate depozitele ce le-am văzut, venind de la Pîetrea, dispar sub altele mai nouă. În adevăr, cam la o treime din calea ce desparte Vălenii de gura Calului, ies la iveală și marnele salifere superioare cari sînt foarte caracteristice într'această parte. Formațiunea cu sare continuă a forma șirul de munți din dreapta Bistriței până la gura Calului, reapare în dreapta Calului în culmele cari la un loc poartă numele de Munții Doșelului, ce se întind între părăul Calului și al Iepeî. Intrerupte din nou de valea săpată de această din urmă apă, se văd îeară-și în munții din dreapta Gurei Iepeî. La satul *Calul* așezat în dreapta și la gura părăului cu acela-și nume, unde ne-am oprit cîte-va

ceasuri, ni s'a spus, că în mai multe locuri de prin prejur, dar mai cu samă în sus pe pârăul Ieapa se găsesc varnițe. De aceea o parte din noi, însoțind pe D-l Cobălcescu, am apucat calea ce duce spre Fundul-Iepeii, ca să vedem din ce formațiune face parte calcarul ce servește la fabricarea varului acolo, precum și calitatea acestui calcar. Pe drum am urmărit continuarea saliferului până pe la jumătatea căiei di'ntre gura Iepeii și varnița, atît în culmele din dreapta cît și în cele din stînga. De la acest loc saliferul conținînd, vin depozite mai vechi și a nume eocenice. Di'ntre acestea s'au putut semnală greziurile zise de Sztrolka, ale căror caractere le-am văzut mai sus. N'am văzut înse depozitele intermediare. Greziurile formațiunii de Sztrolka le-am urmărit până la localitatea unde se face, sau mai bine unde se făcea ordinioare varul, căci acuma nu se mai face. Calcarul ce servea la fabricarea varului se află în depozite a căror vrîstă nu s'a putut bine determina, din cauză că pe cînd ne suieam pe muntele unde erau vărările, ne-a apucat o ploaie torențială, care ne-a împiedecat pe de o parte de a sta mai mult pe loc, iar pe de altă de-a urmări păturile și în alte direcțiuni pentru a constată raporturile stratigrafice ce le are cu alte depozite, fapt care ar fi ajutat pe d-l Cobălcescu la hotărîrea vrîstei. Aceste calcaruri zac nemijlocit deasupra greziurilor de Sztrolka; calitatea varului atîrnă, după spusele oamenilor de acolo, de la duritatea pietrei ce se întrebuintază. De sigur că sub numele de „*bun*“ înțeleg ieii *varul gras*, căci bolovanii din cari spuneau că varul se face bun erau în adevăr de calcar compact, cenușiu și destul de curat; acest calcar compact forma partea superioară a ruptureii; mai jos veneau bancuri de calcaruri mai argiloase din cari, spuneau oamenii, că se face var mai reu, adecă *var slab*, poate chiar hidraulic. S'am luat bucăți din toate pentru laboratoriu și dacă se vor arde ne vom putea pronunța asupra calității varului și a purității calcarului.

Oamenii din Calul și Iapa ne spuneau că vărării mai bine îngrijite se găsesc la Socii și Bețești, cale de un ceas de acolo,

dar din pricina lipsei de timp n'am putut să vizităm și acele localități. Țin să mai amintesc că oamenii de prin Calul și Ieapa întrebunțază la fabricarea varului și bolovanii de calcar, ce-î aduc părăele din munți și cari se grămădesc la Gura Calului și a Iepeii ori mai în sus pe albiea acestor părăie.

Tot în această zi am ajuns la Roznov, de unde ne-am întors cu trenul ȳeară-și la Pĳeatra.

Adona-zi am făcut o excursiune pe jos până la Doamna, sat și pĳrau departe de $\frac{3}{4}$ de ceas de tĳrg. Trecĳnd Bistrița, pe partea ȳei dreaptă, am ĳnceput a urmări în susul ȳei păturile cari în ziua trecută le urmărisem în jos. Chiar de la capătul podului din fața cafenelei turcești, nu se mai văd de loc adevăratele depozite menilitice, ci numai *alternanța de Bonarowka* cu lespezĳi cu impresiuni numeroase de pești. Bolovanĳi foarte mari de conglomerate zăceau ȳei și colo pe povĳrnișul muntelui în drumul nostru. Acești bolovanĳi nu ȳerau rotunziți de ape, ci numai puțin atacati de agenții atmosferici și ȳerau neapărat căzuți din virful muntelui, până unde nu ne-am suit. Conglomeratele sĳnt din zona inferioară a formațiunii cu sare și sĳnt continuarea celor ce vom vedea că formează baza Coziei precum și a celor ce iam ĳntĳlnit în fața Vălenilor. Mai în coló și chiar în malul Bistriței se văd marnele salifere superioare, ceea ce ne ĳntărește și mai mult în ideea că în susul muntelui, ori chĳar acolo, dar acoperite de terenuri quaternare și vegetațiune, trebuie să fie conglomeratele zăcĳnd în straturi*).

Nu departe de gura Doamnei se văd greziurile depozitelor de Sztrolka cu infiltrațiunii de spat frumos cristalizat în romboedri, indiviziĳi trec cĳte o dată de mărimea unui centimetru; urme dese

*) Asupra raporturilor stratigrafice a formațiunilor ce vom descrie până la gura Doamnei, precum și altora ce vom descrie mai tĳrziu, nu ne putem pronunța de loc; păturile sĳnt așa de ĳncete și așa de tare ĳncălcite în cĳt ar trebui un studiu amănunțit și ĳndelungat pentru a le putea ĳnfățișa ĳntr'o secțiune esacta, fie chĳar cĳt de schematică. Noi n'am făcut alta de cĳt să menționăm formațiunile, determinĳndu-le, fără a ne ĳntinde mai mult, timpul lipsindu-ne.

plante carbonizate se găsesc în aceste greziuri și resturile sînt une ori sub formă de lentile. Bancurile de greziu sînt vrîstare cu pături subțiri de conglomerate compuse din boabe de colorare verzie (caracteristice eocenului).

Depozitele de Sztrolka le-am urmărit pînă aproape de Gura Doamnei. Urcînd pîrăul în sus am constatat din nou prezența formațiunii superioare cu sare, formînd totalitatea munților din stînga și dreapta pîrăului. Lespezile de marne erau acoperite une-ori pe amîndouă fețele cu o pulbere gălbie, în care am constatat și prezența pîtrei acre; aceste marne au o colorare neagră pronunțată, datorită infiltrațiunii de bitumen; în adevăr încălzind bucăți de marne se capătă miros de bitumen și marna se face albă-surie. La o mica depărtare de sat atît în picioarele munților din dreapta Doamnei cît și în albiea ței se văd greziurile de Sztrolka. De la acest loc ne-am înturnat înapoi la Piatra.

În timpul cît am stat în Piatra o parte din noi, și anume aceia cari n'am avut ocazie să luăm parte la excursiunile ce dl Cobălcescu a făcut anii trecuți în jurul țîrgului, am vizitat vîrfurile Cozla și Pîetricia. Depozitele din urmă le-am văzut mai sus. Atît din punctul de vedere mineralogic și stratigrafic cît și di'ntr'acel al vrîstei, păturile ce intră în constituțiunea acestor munți sînt cu totul diferite, măcar că sînt foarte aproape unul de altul (depărtarea la bază nu-i mai mare de 200 de metri). În partea de resărit a Cozlei, aproape de baza sa, se află niște fîntîni cu ape minerale. Izvoarele nu-s tocmai bine îngrijite și nici așa de îmbielșugate, cu toate acestea localnicii cumpără și întrebunțează apele lor pentru felinrite bolii. Aceste ape au fost analizate între alții și de dl Poni, profesor de chimie de la facultatea noastră, încă din 1883. Tot în partea de resărit și tot la picioarele Cozlei, dar ce-vă mai spre sud-vest de acest loc se află alte izvoare de ape minerale, poate de același soi ca și cele de la fîntîni, căci nu știm să fi fost analizate de cine-vă, dar cari sînt foarte slabe; numai ici coala iese cîte puțină apă, care a făcut solul de

prin prejur mlăștinos, nicăieri înse nu-î săpată vre-o groapă pentru a se vedea puterea izvorului.

Din punctul de vedere mineralogic Cozla îe constituită în totalitate din fărîmuri salifere, reprezentate prin toate trele zonele. La bază saliferul îe reprezentat prin conglomerate, cari deși nu se văd formînd bancuri pe loc, se pot constată că sînt reprezentate, de pe aceea că găsim bolovanî foarte mari aruncați cu neorîndueală. Straturile au fost acoperite de năruiturile rocilor ce le transportă și de casele omenești ce se înșiră la baza Cozlei și mai sus. Deasupra conglomeratelor zac marnele și schisturile salifere mijlocii. Aceste schisturi foarte sfărîmicioase sînt vrîstare cu bande destul de groase de gips lamelar și fibros dispuse în straturi sau cu bancuri de gips zaharoid așezat fără regulă; pe unele locuri stîncea îe mai mult gips de cît marnă. Cîte o dată gipsul îe colorat în roș prin oxidul de fier. Cu cît ne suim în sus marnele sînt mai tari, gipsul se împuținează și de la un loc nici nu mai există; de aici începe zona superioară a formațiunii cu sare. La partea superioară a acestor zone marnele alternează cu bancuri groase de la $1\frac{1}{2}$ —2 metri de un grez foarte dur; acesta se poate vedea pe povîrnișul sud-vestic al Cozlei cam pe la mijlocul înălțimeî. Inclinarea generală a păturilor îeste, ca și a celor de la Doamna, cătră Sud-Vest.

De la Pîetra am apucat spre Bicaz. În tot drumul nostru am urmărit formațiunea cu sare, cu caracterele ce le-am semnalat în Cozla (sistema cu conglomerate n'am văzut'o de loc). Aceste depozite alcătuesc munții din dreapta șoselei ce merge de la Pîetra spre graniță, munți la poalele, căroră se întinde Sărata, mănăstirea Bistriței, Pîngărații, precum și munții din dreapta Bistriței. Mai pretutindenea înclinarea păturilor îe aceea-și, (S. V.) ceîea ce ne-ar sili a admite pentru depozitele salifere din această regiune o grosime colosală; în realitate înse nu îe așa și faptul se poate esplică ușor pri'ntr'o simplă încrețitură deasă a depozitelor și prin ruptura părților superioare ale creților de cătră apele mărilor posterioare epocii salifere. Acești creți s'ar putea constată

negreșit în urma unui studiu amărunit, ceea ce nu ȳeră scopul nostru într'această răpede excursiune, cu toate acestea creșii am constatat în cîte-vă locuri, așa unul se poate vedea în ripa dreaptă a Bistrișei în fața Pingărașilor.

Innainte de gura Tarcăului încetează saliferul și vine o nouă serie de depozite foarte importante. Aceste depozite se pot studia bine în muntele Cozmița, unul din vîrfurile șirului de munșii din stînga Bistrișei. Toată sistema văzută în muntele Cozmița constă din greziurii destul de dure, cãci di'ntr'nsele se taie pietrole de trotuare, ce se aduc la lașii și în alte părșii ale țerei; granulele de quart întrec une ori mărimea firelor de pãsat și ici colò prin roce eã se vãd fire roșe de grenat. Cîte o datã greziul schistoid alterneazã cu schisturii argiloase și mărnoase, fragmente de cãrbune împestrișazã rar roca. Aceste depozite sînt cunoscute în Carpașii Bucovinei și ai Maramureșului sub numele de *Greziurile cu Exogyra columba și Hieroglify*, cari aparșin Cretaceului superior asemãnîndu-se cu depozitele Plaenerului superior. Determinarea vrîstei a fãcut'o d-l Cobãlcescu luînd în samã caracterele petrografice și architectonice, cãci fosile n'am reușit sã gãsim. Depozitele cu Exgyra formeazã munșii ce mărgenesec de ambele părșii valea Bistrișei; noi le-am urmãrit pãnã la gura Biczazului, și în susul acestui riu pãnã la Stîncea Vulturului. Iele se întind și într'o parte din basenul Tarcăului, unde se vãd formînd preșipișele malurii ale acestui din urmã riu. Greziul ce constituie Stîncea Vulturului ȳeste foarte grosier și trece la un conglomerat cãci gramulele de quart ajung une-ori cît aluna; dupã cum se poate vedea chiar în aceastã stîncã, greziul își schimbã caracterele sale, ȳel nu mai ȳeste vrîstat cu șisturii argiloase și mărnoase și din aceastã cauzã se numește *greziu masiv*. De la Stîncea Vulturului pãnã la Sud-Vestul muntelui Sîma depozitele constau din acest greziu în care înse grãunșele de quart sînt mai mici, în cît greziul ȳe foarte dur și foarte bun pentru pavele și construcșii de tot felul. Acest greziu face parte din altã formașiune a cretaceului de cît depozitele din vîrfurile Cozmișei; ȳel ȳe *greziul*

de *Godula* și de *Jamna* al geologilor austriaci (*Godulasandstein* și *Jamnasandstein*), și care după părerea majorității geologilor ie de vrîsta Albianului frances sau a Gaultului din Angliea. De cîrînd înse s'a constatat că ast greziu masiv suprapoartă, în Maramurăș, depozitele cu *Exogyra* și cu Hieroglifi și că prin urmare trebuie să fie mai vechiu de cît aceste din urmă; din această cauză greziul masiv ie considerat de alți geologi că Cenomanian, paralelizare adoptată și susținută și de dl Cobălcescu. De alt-feliu greziul mai iese la iveală într'un loc, între muntele Cozmița și Bicaz sub forma unui creț, pentru a dispărea din nou sub greziurile și schisturile cu *Exogyra*.

Pe drumul ce duce de la Bicaz la Chisirig, în stînga pîrăului Bicaz se află un izvor de apă minerală, în care am putut constată pe loc numai prezența hidrogenului sulfurat; deși apa izvorește cu îmbielșugare, ieste înse slabă de tot în hidrogen sulfurat. Izvorul se află înaintea podului al 4 lea, cum mergi de la Bicaz în sus pe pîrău.

De la Sud-Vestul muntelui Sîma încetează atît depozitele cu *Exogyre* cît și cele de greziu masiv și dăm de altă formațiune mai veche. Examinată într'una din rupturile naturale ce prezintă în stînga Bicazului, formațiunea constă din greziuri cu grăuntele fin și din schisturi argiloase surii cu undulațiunii și neregularități pe fețele lor, semănînd une ori cu rozăturile ce le-ar lăsa apa de ploaie, cînd a șerpuit pe un pămînt slab și umed; alte ori ridicăturile și impresiunile au forma vermiculară, elipsoidală, etc. ori o formă neregulată. Suprafața lor ie totdeauna netedă și dese ori cu un aspect unsuros; greziurile, mai cu samă, sînt străbătute de vine de spat, iear pe fețele schisturilor se văd impresiuni foarte frumoase și bine păstrate de Fucoide. Avînd în vedere aceste caractere și raporturile de stratificațiune cu tărîmurile sedimentare megieșe, dl. Cobălcescu identifică aceste depozite cu *depozitele Rossfeldice* ale geologilor nemți (*Rossfelderschichten*) făcînd parte din rîndul Neocomian, din deviziunea schisturilor și greziurilor superioare de Teschen. Păturile Rossfeldice le-am

urmărit pe Bicaz până la graniță; trecînd granița în Transilvania și lăsînd cursul Bicazului, le-am întîlnit constituind munții ce mărginesc Valea-Jidanului, prin care curge pîrăul cu acela-și nume. În susul Bicazului, cătra vest de gura Jidanului, n'am urmărit depozitele Rossfeldice și nu știm pînă unde se întind, dar în albiea pîrăului Fleandura, afluent al Bicazului, pe dreapta tot se mai vedează.

Pe toată albiea pîrăului Jidanul ȋerau împrăștiți bolovanii de felurite mărimi de un conglomerat, care ne spunea dl Cobălcescu că a fost studiat în valea Jidanului de răposatul geolog ungur Fr. Herbieh. Noi am căutat să dăm peste acest conglomerat, zăcînd pe loc, dar neputînd merge mai departe de confluența Bistrei cu Jidanul; până la care loc nu conține depozitele Rossfeldice, ne-am întors înapoi. După informațiunile ce-am luat de pe la oamenii de acolo, conglomeratul se găsește zăcînd în bancuri și constituind întreg muntele Lopoșoroc, departe de un ceas de locul unde ne oprisem noi. De alt-feliu ȋera vădit lucru că nu departe trebuia să fie conglomeratele, căci cu cît înnaintam pe valea pîrăului numărul și mărimea bolovanilor creștea.

La întoarcere ne-am oprit la Chisirig, cu gînd ca mergînd în sus pe pîrăul Neagra, afluent al Bicazului pe stînga, să dăm peste conglomeratele ce le-am urmărit în Transilvania, și cari după constatările d-lui Cobălcescu de altă dată, formează masivul Cîhălăului. Tot la Chisirig ni s'a spus că pe valea Negrei se află un calcar bun de făcut var.

Nemic, din cele ce ne puserăm în gînd să găsim, n'am găsit; nici măcar urme de conglomerate nu ȋerau pe albiea Negrei, măcar că ne-am urcat până la picioarele muntelui Gruul unde se unește Neagra-mare cu Neagra-mică. Oamenii ce ne-au călăuzit ne-au aretat niște tufuri calcare, cari nu pot da de cît nu var de o calitate de tot inferioară.

Mai multe împrejurări silindu-ne, am conținut escursiunea din acest loc, amînînd'o pe la anul viitoriu.

În rezumat dar formațiunile ce-am întîlnit în călătorea din

anul acest, tăind Carpații în curmeziș, sînt următoarele începînd cu cele mai vechi:

<i>Cretacee</i>	{	1. Depozitele Rossfeldice.
		2. Greziul masiv de <i>Godula</i> și <i>Jamna</i> .
		3. Depozitele cu <i>Exogyra columba</i> și <i>Hieroglifi</i> .
<i>Eocene</i>	{	Greziurile de <i>Sztrolka</i> .
<i>Oligocene</i>	{	1. Depozitele menilitice.
		2. Depozitele de <i>Bonarowka</i> .
		3. Greziul de Măgura.
<i>Miocene</i>	{	Depozitele salifere
<i>Pliocene</i>	{	Depozitele sarmatice.

EM. G. TEODORESCU

PAUSANIAS

**Schiță de o dramă istorică din secolul al 5-lea î. C. de
W. Okonski.**

(Tradusă în românește de L. Rokita).

BCU Cluj PERSONALNELLEbrary Cluj

PAUSANIAS, Comandantul armatei Spartane.

GRIFOS, sclavul acestuia.

LEIA, amanta lui Grifos.

KOROS, Capul robilor răsculați.

Eforii, Mama lui Pausanias, Soldați, Popor.

(Scena reprezintă o piață din Sparta. În partea stângă templul lui Poseidon, în partea dreaptă al Ateei, în fund și în față casa lui Pausanias)

SCENA I.

Leia și Grifos.

LEIA

*(Se apropie cu sfială și după ce privește pe Grifos care
sede pe scările templului lui Poseidon, îmbrăcat în haine de cer-*

șitorii). Iel! (*se apropie răpede*). Prostule, neghiobule, fricosule, de ce n'ai venit de-a dreptul la mine, sau cel puțin n'ai căutat să mă vestești că ai urmat după cum te povățuisem? Ieu mă frământ și plîng crezînd că te au prins și că ți au și tăiat capul și tu te-ai îmbrăcat în haine de cerșitorii și șezi ca și cînd n'ar fi nemică. Știi că. . . . .

GRIFOS (*spăriat*)

Taci! . . . . .

LEIA

Ai nebunit? Ieu m'am rupt din lanț cum s'ar rupe un cîne de ogradă și alerg să te găsăsc, să te văd și tu nu mă lași nici să vorbesc?

GRIFOS [*ca înaintea*]

Taci! . . . . .

BCU Cluj / Central University Library Cluj

LEIA

Poate ai de gînd se scoți puii de nicî nu vrei să te urnești din loc? Ah, cît de nebună sînt îeu că mă primejduesc pentru un asemenea gogoman! Nu mai departe de oît ieri, umblînd și căutînd'l peste tot locul, am lăsat a casă lîna nespălată, din care pricină stăpînul meu, după ce m'a bătut crunt, apoi m'a dezbrăcat cu pîlea goală și m'a mînat prin desișul mărăcinilor în cît am ramas toată zgîriată și sîngerată. Iean spune mî o dată, ce-ai făcut și de ce șezi acum aice?

GRIFOS

Taci femeie, și pleacă de-aice!

LEIA

Atuncî vino și tu cu mine, să căutăm a fugi în tabăra lui Koros în jurul cărnia se adună robii răsculați, că alt-feliu Pausanias te va ucide.

GRIFOS (*șoptind*)

Nu te teme Leio. Eforii ne-au asigurat că Iel nu va putea să-mi facă nemică.

LEIA

Și stăptnul mieu Ie Etor.

GRIFOS (*scutindu-se*)

Dacă te-ar vedea! . . . . că Iel și toți ceilalți sînt aice în templu . . . . Ascunde-te dar și tacă-ți o dată gura . . . . Ieată, că vine și Pausanias! (*se așază iear jos. Leia fuge după templu. Pausanias iese din casă, vorbind cu Koros, care-i îmbracat în haine de hagiu*).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

SCENA II,

Pausanias și Koros

PAUSANIAS

Bagă înse de samă! căci cu toată haina de hagiu și barba-ți cea falșă, poate cine va să te cunoască și atunci vei fi rupt, tocat în bucățele atît de mititele în cît puful de găină nu s'ar înneacă înghițind una din Iele.

KOROS

Știu! Dar crede mă, Pausanias, că Ieu nu mă tem de toată Sparta cum mă tem de . . . . tine.

NAUSANIAS

De mine? Pentru ce îmi spuî asta acuma?

KOROS

Pentru că plec fără nici o hotărîre.

PAUSANIAS

Ce vrei dar?

KOROS

Vreau asigurarea ta, că, ureîndu-te cu ajutoriul robilor aliații tăi pe tronul Spartei, nu numai că nu vei stringe și mai tare lanțurile lor . . . .

PAUSANIAS [*gînditoriū*]

Voi fi recunoscătoriū . . . .

KOROS (*zimbînd amar*)

Pausanias va fi recunoscătoriū! . . . . Ieartă-mă adevărul, dar noi n'am gustat încă din fructele copacului recunoștinței Spartanilor. A-zî, pentru reușita complotului urzit de tine, ai trebuință de ajutoriul robilor răsculați; dar mine, avînd o dată puterea în mînă, vei cere supunerea tuturor. Noi înse am suferit prea mult de nevoie, pentru ca de a-zî înaintea să suferim de bună voie. A răbda suferind apăsarea iese în sfîrșit lucru omenește cu putință, dar a ne lupta pentru apăsători . . . .

PAUSANIAS

Crezi că, primind de la voi un serviciū atît de mare . . . .

KOROS [*ca înainte*]

Vorbe foarte frumoase cu cari înse nu s'ar mulțami nici chiar femeea ceea mai lesne crezătoare. Ieu, din parte-mă, cred că vei vroi să te ții de cuvînt, să-ți plătești datoria implîndu-ne, de pildă pe mine și încă zeci două-zeci de inși cu darurile tale; dar nu uita că pentru tine miî de sclavî vor vîrșă sîngele lor și pe aceia cine și cum îi va răsplăti? Doară viitoriul stăpîn al Spartei nu va merge îel însuși din bordeiū în bordeiū, din atelieriū în atelieriū, sau prin cîmpiile muncite, nu va cerceta. nu va stărui să afle de cutare sau cutare stăpîn asupraște sau ba, ca și înainte

pe robii lui muncitorii sau poate chiar răzbunându-se pentru îndrăzneala răscoalei, nu-i chinuiește și mai neomenos. O dată biruitorii, tu nu vei fi singur în Sparta, iear puternicii tăi supuși și cîrmuitorii nu se vor simți datorii, nici nu se vor gîndi măcar să ușureze vre-o dată suferințele noastre. Copacul, ale cărui frunze le-a mîncat o dată omizile, nu va mai da roade, chiar însuși Zeus să vroească.

PAUSANIAS (cu tărie)

Tocmai acele omizi le voii scutura ieu de pe copacul Spartei și le voii stărpi pentru totdeauna! Cu o lovitură de picior voii dărămă Senatul putrezit, iear cele cinci capete ale hidrei efortului, — ale cărora gurii le umpleam necontentit cu aur, — le voii tăea toate de o dată și le voi strivi sub calcăiul meu!

KOROS
BCU Cluj / Central University Library Cluj

O, da, da, Pausanias, tai-le și nu lăsa ca pentru nenorocirea noastră să crească din nou !... Privește fruntea mea, cu urma de răni tămăduite, toată, plină de brazde și rădicături. Știi de unde sînt iele? Cu cinci ani în urmă, unul din eforii pottise să aibă un cântăreț în casă și pentru acest sfîrșit m'a cumpărat pe mine. Intr'o zi, pentru că intonasem un cîntec trist cînd iel se aștepta la unul vesel, m'a osîndit să joc fără odihnă o zi întregă, în cît la urmă am căzut la pămînt fără simțire. Fugînd a doua zi în munți, iel cu ai săi a făcut o goana și m'a prins, și cu însuși, mîna lui mi-a scris, cu un fier roș numele său pe frunte, — semn de vecinică robie cu care nu mai iera chip să fug. Cu toate acestea înse am mai fugit, dar cu miinele mele m'am rupt bucăți bucăți pielea frunței, . . . și acum încă o ung cu suc de muștarii, pentru ca arzînd să șteargă cele de pe urmă remășiții ale rușinei!... Ieu răstimp de cinci ani nu am avut nici un moment de liniște, de odihnă, trăind în peșteri sau în vizunile animalelor, furînd alunele veverițelor, mîierea al-

binelor, culegînd fructe căzute din copaciî pădurilor. Abîea din cînd în cînd gustam pînea neagră ce mi-o dădea cîte un biet rob rătăcit pînă la mine, dar necontenit mă hrăneam cu dulcea nădejde de răzbunare! . . . . Cutreierînd țara, mă întîlneam pe ascuns și mă înțelegeam cu robii, le povesteam și-î îndemnam la răscoală, ast-feliu în cît în ziua de a-zi sînt patru miî de inși cari așteaptă semnul meu și în fie-care moment două sute de miî ne pot urma în luptă. Și tu știi doară, Pausanias, că noi ne vom bate ca niște turbați! Și căzînd chiar, trupurile noastre vor aduce, — nădejduim, — o ciumă infricoșată peste dușmanul învingătoriu!

PAUSANIAS

Minunat! Trăsnetele le-am dar în mînă, — vie acum nu-mai un vîrtej cu o furtună țapănă! . . . . Desnădăjduirea fiind muma vitejieî, voi veți fi, nu mă îndoese, niște adevărați viteji; aveți înse pentru astă dată o sarcina ușoară, fiind că armata spartană nu mai iese ceea ce a fost în timpul lui Leonidas, căci fericirea neturbarată a prefăcut pe leiî Termopilelor în nise mîțe fricoase. Da, Koros, vom învinge! Și atunci în locul acestuî monstru deșănțat, adecă în locul unuî regat nemernic căptușit cu o republică| desfrănată, în locul unuî Senat putred și a uneî Eforii de căzute, în sfrșit în locul acesteî oligarhiî lașe care linge treptele tronuluî; vom alcătui și vom așeză un guvern puternic, pătruns și cîrmit de voința unuia . . . . .

KOROS

Dar pentru noi, pentru robî?

PAUSANIAS

Pentru voi, pururea bine voitoriu.

KOROS

Adecă?

PAUZANIAS (cu nerăbdare)

Ah, dragul meu Koros, ascultă mă : Dacă arcul, pe care l'ași ține întins gata pentru luptă, ar începe a se tocni cu mine și pentru slobozirea săgeții din coardă mi-ar cere, drept răsplată, cam prea multe, l'ași zvîrli hăt în colo . . . și a-și vroi mai degrabă să mă lupt numai cu pumnii ! Tu adică ce ceri de la mine ? Căci nu cred să pretinzi ca ȋeu, pe ȋfie-care din voi toți, să vă ung zilnic, din cap în picioare, cu mirodeniile cele mai alese și costisitoare ?

KOROS

O, nu, — aceasta ar fi într'adevăr prea mult, — noi cerem mult mai puțin.

PAUSANIAS

Și a nume ?

KOROS

A nume ca ȋie-care rob, ce va lua parte în luptă, să ȋie slobod, ȋel cu ai săi și cu acelea-și drepturi ca și tot cetățeanul Spartei.

PAUSANIAS

Fie-care ? Dar dacă toți se vor luptă ?

KOROS

Atunci toți vor avea acelea-și drepturi.

PAUSANIAS

Ai nebunit ? ! Căci toți fiind slobozi cine va munci ?

KOROS

Cei liberi.

PAUSANIAS (cu batjocură)

Dacă vor voi, ȋear dacă nu, apoi atunci nici însu-și regele Spartei nu va găsi la trebuința măcar o slugă. Nu, nu, prietene

Koros, ȳeu voiŭ fi generos, dar preŭl ajutoriulŭ vostru ȳe peste putinŭ de mare, . . . cu atit mai mult cu cŭt, drept vorbind, mŭ pot chiar lipsi de ȳel.

KOROS

Numai asta n'o cred, chiar dacŭ ai fi ȳnsu-ŭi Herкул.

PAUSANIAS

He, he, ȳntoarce-te dar la zdremŭroŭiŭ tŭi; cŭci vŭd cŭ ȳncepŭ sŭ aȳurezi. Tu crezi cŭ ȳeu ŭtiu numai sŭ ȳncalec, dar calul de cŭlŭrie il aveŭi numai voi. Visezŭ! Ori cŭnd voiŭ voi, pot aveŭ oŭtaŭi atit de numeroŭi ȳncŭt pavezele lor o datŭ redicŭte, Grecia toatŭ va seamŭnŭ cu o uriaŭ broascŭ ŭestoasŭ ȳeŭitŭ din fundul mŭrei!

KOROS (*glumind*)

Chiar poveste!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

PAUSANIAS (*mai ȳncet*)

Fiind cŭ ȳȳ plac poveŭtile, ȳȳ voiŭ spune una frumoasŭ: Fost a fost odatŭ un cŭpitan mare care, ducŭnd rezboiul departe ȳn Asia a prins un gust atit de mare pentru bucatele de acolo ȳn-cŭt nu-ȳ mai plŭceŭ cŭorba pŭrinteasŭ. A rugat dar pe puternicul rege al Persiei ca sŭ-l ajute a-ŭi atinge scopul ce-ŭi pusese, de a preface adecŭ din temeiŭ bucŭtŭria spartanŭ; ȳnse pentru ca lucru sŭ nu ȳeasŭ lŭ ivealŭ, a mai rugat pe rege sŭ ucidŭ pe toiŭ cŭȳȳ vor veni la ȳel cu scrisori din partea marelui cŭpitan. Ŗi astfelŭ au ŭi perit doi soli, ȳear cel de altreiŭea, trimes cu cerere grabnicŭ de ajutoare, ŭi care ȳerŭ sŭ se ȳntoarcŭ cu responsul regelui se zŭbŭveŭte pe semne unde-va pe drum, dar cred cŭ peste puȳinŭ vreme voiŭ fi ȳn stare a-ŭi spune . . . sfŭrŭitul poveŭtei. Cugetŭ dar, Koros, ŭi ride dacŭ vrai de . . . tine ȳnsu-ŭi. Ieŭ mŭ duc acum sŭ mŭ ȳnchin la bunul meu protector, zeul Poseidon, ŭi peste puȳin voiŭ veni pentru a te ȳntreba ȳncŭ o datŭ de crezi cŭ mai am nevoie de ajutoriul vostru.

KOROS (*vesel*)

Să mă crezi că da, pentru că nu știi că toți robii tăi sînt în Sparta.

PAUSANIAS (*innaintînd spre templu*)

Adă-mi numai pe Grifos viu, și ȳeu mă voi constitui de bună voie cîntărețul tău.

KOROS

Pe Grifos? Pe acela poate care șede colo pe treptele templului și cerșește?

PAUSANIAS (*innaintînd răpede, spăriat*)

Grifos?! Ce faci tu aici? Cerșești? Nu ți-am dat oare destui bani de drum? Zi, poate n'ai plecat încă, sau te-ai și întors? (*zguduindu-și urechile*) N'auzi tu? Vorbește îndată sau te spînzur de limbă! Dar nu, Grifos, nu te teme, spune-mi numai da sau bă. Grifos tu în totdeauna ai fost băiat bun și ȳeu în totdeauna te-am iubit. (*Îl îmbrățoșază, apoi de odată îl apucă de gît*) Unde ȳe scrisoarea mea, tîlhariule, unde ȳe scrisoarea mea?!

GRIFOS

Ajutor! (*din templu ȳes cîte-și ecinci eforii*)

KOROS (*zărindu-ȳ*)

Ieată și sfîrșitul poveștei! (*iese repede*)

SCENA III.

Pausanias, Grifos, Eforii apoi Leia.

INTĂIUL EFOR

N'aibi grijă, Pausanias, scrisoarea ta o avem noi.

PAUSANIAS

O eursă?!

AL DOILE EFOR

Am vrut numai să pricepem înțelesul scrisoarei tale și să vedem dacă mărturisirile robului tău sînt adevărate.

PAUSANIAS (cu batjocură)

Vă prefaceți acum! Dar cînd [mai dăună-zî încă v'am trimis fîșicuri de piese de aur, de cele cu chipul regelui Persiei, voi îndată pricepurăți ce înțeles avea aurul acela.

AL TREILEA EFOR

Taci vînzătorule!

PAUSANIAS (ca'nainte)

Și pentru ce lumea să cunoască numai păcatele mele și nu și virtuțile voastre? Nu vă prea umflați acum trîmbițînd onestitatea voastră, șerpi murdari ce sînteți, că vă voi desumfla chiar îndată: De două ori ați întins mînele voastre pentru a-mi lua capul și de două ori le-ați băgat apoi, pînă în coate, în buzunarele mele! Scrisoarea mea v'a făcut unele destăinuirî? Dar atuncî pentru ce mă chemați de la Bizanț, și pentru ce v'ați lăsat să vă cumpăr, prea cinștiților! Dacă nu vă venea la socoteală prieteșugul mîeu cu satrapul Artabazos și cu regele Persiei? Vă mînie dar, nu trădarea, dar sărăciea mea de a-zî și prin urmare neputința de a vă mai făuri conștiințe de aur. Iera vreme cînd mă rugați să tac, dar acum îeu vă poroncesc vouă să vorbiți și să îndrăzniți a-mi spune că mint zicîndu-vă că sufletele voastre sînt niște prăpăstii negre și fără fund, că sînteți nisce bestii la-come și în veci nesăturate; că vă vindeți la orî și cine; că sînteți niște ticăloși!!

AL PATRULEA EFOR

Straja! (înaintea cinci soldați cu arme).

AL CINCILEA EFOR (*pășind cu demnitate
cătrec Pausanias*)

Dar mie, cînd și cît mi-ai plătit ?

PAUSANIAS

Ție, nemica. Tu singur, între acești corbî negri ai fost un alb porumbel, și de aceea n'am avut nicî o dată ȳertarea ta.

AL CINCILEA EFOR

Iei bine, atunci în conștiința mea cea curată, ȳeu te blăstăm desfrînatule și trădătoriu! care cu ajutorul hordelor barbare ai vrut să te faci stăpîn peste patria ta! Veî muri dar! pentru ca aierul pîngărit de resuflarea ta să nu pătrundă în piepturile copiilor Spartei, și pentru ca urmașii noștrii să nu ne găsască de rău că, după ce din sinul nostru a ȳeșit un trădătoriu, noi l'am lăsat să trăească nepedepsit!

BCU Cluj / Central University Library Cluj
INTAIUL EFOR (*cătrec soldați*).

Iuați-l!

PAUSANIAS (*aratînd templul Atenei*)

Zeița Atena nu dă voie să fie atins cel ce i-a cerut azilul. Deacum ȳnnainte aice voi locui, de aice vă voių desprețui pe voi cari în persoana mea ați vrut să ucideți infamiile voastre! Poate un vultur, trecînd de asupra mi, va scăpa din gheară-ȳ o parte din pradă; poate un cîne ȳmî va aduce o remășiță de ciolan; și astfel voi trăi pănă în ziua în care regele Persiei va ȳntră în Sparta călare pe grumajii voștri!

AL DOILEA EFOR

Strajă! puneți mîna pe ȳel! (*Soldați urcă scara templului*)

PAUSANIAS (*din pragul templului*)

Innapoi blăstămașilor! (*Soldați dau ȳnapoi. Poporul se adună*).

AL TREILEA EFOR

Ce ție de făcut? (*Un moment de tăcere. Eforiți se sfătuiesc între ție*).

AL CINCILEA EFOR (*cătră soldați*)

Să meargă unul să vestească pe mama lui Pausanias că poate veni să vadă pentru cea din urmă oară pe fiul ție. Iear voi închideți templul, dezvăliți-i acoperișul și toți trecătorii să arunce cîte o pîeatră în golul clădirei, -- în capul eriminalului din lăuntru. (*Soldații încep a dezvăli templul*).

LEIA (*ieșind din ascunzătoare, cătră Grifos*)

Ha! să fugim!

GRIFOS

Taci.....

LEIA

Fug! de aci, culbecule, că prietenii lui Pausanias sînt în stare să te arunce la ție în templu. (*iese cu Grifos*).

AL CINCILEA EFOR

Cine se vede venind încoace?

INTĂIUL EFOR

Mama lui Pausanias. (*Poporul face loc unei femei bătrîne, care înnaaintează în fața Eforilor*).

MAMA LUI PAUSANIAS

(*se apropie ție o pîeatră și o aruncă în templu, apoi cade fără simțire*).

TRAD. L. ROKITA

SFÎRȘIT.

CÂNTECUL IROZILOR

P E R S O A N E L E

IROD, împăratul Indeiilor

ARAPUL, credinciosul lui Irod.

CRAIUL I, filosoful și conducătorul crailor.

CRAIUL II, cântărețul,

CRAIUL III, ostașul zis și vornicelul,

Un purtător de stea.

IROD

Buna vreme, buna-vreme, luminaților boieri

Bine voiți a ne primi, în locașurile d-voastră

Ieste înnalte ridicate

Pe temelii de piatră așezate

Ca să cercetez mai cu de-amanuntul, pe-acești trei crai filosofi ce să spun a fi:

De lumină purtători

Și de D-zeu vestitori

De unde vin și cine sînt? Ce umblă pe-aici, și unde călătoresc. Și cu deosebite semne ce se văd la dînșii, cui vor să se'echine?

(cătră Craiul I)

Cine iești, de unde iești

Pe la noi ce rătăcești?
Și'n cotr'o călătorești?

CRAIUL I

Ieu sînt unul și cel mai ales
Din acești trei crai, ce-î port și-î povățuiesc.
Și fără să ne spui, așa sîntem:
De lumină purtători
Și de D-zeu vestitori
Dar macar că sînt înaintea ta
Fără a mă teme de ceva
Îți pot responde

IROD

Prin ce ?

CRAIUL I

Prin ce veî vrea

IROD

Ieu vreau prin cîntare

CRAIUL I

Lucru nu î mare

IROD

de trei orî } Cîntă
                  } CRAIUL I
                  } Îți voiî cînta

Numai mai lasămă în pace
Că mai frumoasă cîntare-ți voiî face
(toți craii cîntă)

Puterea ta doamne	}	de trei ori
Slăvltă-î și mare		
Doamne prea mărite		
De ingeri slăvite		
Din ceriuri ne privești		
Și ne mîntuiești	}	

(In vremea cîntăreii, craiul al II cîntă mai sus. Irod bagă de samă aceasta).

IROD

Bine prea frumos tu mi-ai răspuns
 Și de-aici te-am înțeles.
 Că iești tare învățat
 Adnc și prea luminat

Dar un glas ager, ce mi-a străbătut urechele altul samănă a fi

CRAIUL II

Da, altul ș'anume iew
 Mă crezi că sînt în stare
 Să-ți fac o cîntare
 Să-ți aducă jale
 Și'ntăiu auzită
 Va fi urechei tale.

IROD

Ieu mult nu vreū să-mi vorbești
 Ci vreū ca să-mi dovedești.
 Căci pe mulți am cercetat
 Și așa vorbe nu mi-au dat.
 Degrabă spunemî cu ce te lauzi?
 De iești în stare
 Să cînți să-mi aducă jale.

CRAIUL I.

O cîntara ca aceea
Ce-a cîntat'o o-ată
Robiții Sionului
La rîul Vavilonului
Și după plac ți-oii cînta
Dar nu te răsti așa.
Că frică nu vreu să-ți ieș
Macar că-s la locul tău.

IROD

Pas' de cîntă-ți hotărăse
Mai mult nu vreu să-ți vorbeșe.

(Va urma).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

GHEORGHE RÎȘCANU.